

VÁLTOZO VALÓSÁGUNK

Ablaknyitás

Minden csoda addig tart, ameddig beszélnek róla. A b-i csoda például kerek esztendeig tartott — amíg új sirásót nem lelték a faluban. A Cigánynak ugyanis — a helybeliek a hagyomány szerint afféle vezetéknevként használták a szerzést jelölő szót — a mellékállásába került, hogy ujjat húzott a vénasszonyokkal.

Történt, hogy a községben meghalt egy ötvenéves gyári munkás, az egyik kiváló szocialista brigád megbecsült tagja. Nem volt vallásos ember, sem kommunista, mégis úgy végrendelkezett — talán arra is gondolván, anyagilag így kifizetődőbb lesz a családnak —, ne pap, hanem társadalmi szónok temesse el. A hozzátartozók, noha nem kis vitát kavart, teljesítették a vegakaratot. Az elhunyt a temetőben a kereszt tőszomszédságában kapott örök nyughelyet. Ebbe az imádságos asszonyok nem tudtak beletörődni. Akit „kommunista pap” temetett el, annak nincs helye a szent kereszt tövében, sustorogták, és fűhöz-fához futkároztak. Kérték a Cigányt, először szépen, aztán könyörögve, végül fenyegetőzve, hogy ha a sírt már nem is ildomos megbolygatni, legalább a keresztet vigye távolabb, szűnjék meg a példátlan skandalum. De a hitetlen ember csak a fogá fehéjét villogtatta rájuk: Vigye arrébb a rihe, én nem — gúnyolódott. Mit lehetett tenni ezek után? Az öregasszonyok az éjszaka csillaghímezű fátyla alatt maguk ásták ki a keresztet és cipelték arra érdemesebb helyre.

Ezzel az ügy akár le is záródhatott volna, de a matrónák nem hagyták annyiban, addig áskálódtak a Cigány ellen, amíg önszántából föl nem mondott.

S hogy miért neveztük csodának ezt a hétköznapi történetet? Mert a település füstös kocsmájában, ha borozgatás közben szóba hozzák, így beszélnek róla a férfiak. Kajánkodva idézik a természetben esett csodát — a szent kereszt csodáját: hogy egyszer a kegyes tárgy lábakat növesztett és maga állt odább.

*

Tizenöt-husz tíz év körüli leány és fiú tódul ki a templomudvar kapuján. Pajkosak, viháncolók, mint a kicsapott csikók. Kezüken színes, kemény táblás könyvet szorongatnak. — Hittanóráról jövünk — újságolja kérdésemre az egyik barna képű kislány. — Az idei utolsó, ezért mindnyájan egy-egy könyvet kaptunk ajándékba.

A sajátját megmutatja. Képes, szépen nyomtatott, könnyen olvasható, izléses kiadvány, bibliai történeteket beszél el egyszerű, közérthető formában. Élvezet lapozgatni benne, valósággal kínálja magát.

— Két nap alatt elolvasom — büszkélkedik a gyerek.

Elismerően bólintok, aztán megkérdezem:

— Annyira érdekel?

— Hát...? — keresgéli a megfelelő választ a kölyök, majd kivágja: — Gyorsan olvasok.

— Mióta jársz hittanra?

— Szeptembertől.

— Te iratkoztál be?

— Ugyan! — derül megbocsátón a számára fura és okatlan kérdésen. — Az édesanyám beíratott... Különben szívesen jártam, mert korábban is odamehettünk, sokat játszottunk a parókián.

— Hiszed, amit a hittanórán hallottál?

Biccant a fejével, hogy igen, és szóban hozzászól: — Anyuka és a nagymama is hiszi.

Csak az apukámnak nem tetszett, hogy hittanra járok, de most már nem bánja ő sem...

B. ZS. elsős gimnazista onéreztes falusi fruska. Kitűnően végezte az általános iskolát, korához képest meglepően jó modorú, értelmes. Régésznek készül.

— A nagymamámnál nevelkedtem, bár egy faluban laktunk a szüleimmel. Ők városban dolgozó, elfoglalt, fiatal emberek voltak, magához vett hát a nagyanyám. Maminak hívtam. Ő tanított meg imádkozni, ő vitt el először a templomba. Igaz, a szüleim is vallásosak voltak, de — úgy emlékszem — azért nem jártak a misékre, mert attól félték, hogy kellemetlenségük lesz belőle a munkahelyükön. A maminak meg nekem nem volt mitől tartanunk: özvegyi nyugdíjas volt, tőlem meg nem kérdeztek ilyesmit az iskolában. Különben sem én voltam az egyetlen, akit a misékre magával cipelt a nagymamája. Persze, hazudnék, ha azt állítanám, hogy cipelnie kellett, mentem én magamtól. A szobrokat, képeket csodáltam. Azt hiszem, igazából ezek érdekelték...

...Ötéves lehettem, amikor angyal hozta el nekem a karácsonyfát. Hosszú, világoskék tüllruha ragyogott rajta, a fején fátyol és koszorú ékeskedett, mint a menyasszonyoknak. Mélyen belém vésődött ez a kép. Sokaig őszintén hittem valódiságát. Csak évekkel később, egy újabb karácsonykor mondták meg, hogy az angyalka a nagynéném volt. Akkor, pontosan nem tudom megfogalmazni, hogy mit éreztem, de rémesen kiábrándító volt. Talán ettől kezdve szakadtam el fokról fokra — nem érzelmileg, hanem szellemileg — a nagymamától, és természetes következményként a vallástól. Hetedikes koromban már bittal sem lehetett a misére elkergetni. De a templomokba még ma is szívesen betérek. Sajátos levegőjük, különös varázsuk vonz.

*

— Nálunk hosszú idő óta senki sem jelentkezik hittanra — jelenti ki nyomatékosan az iskolai pártvezetőség tagja, kémia-fizika szakos tanár. — Iparvidéken élünk, itt szinte mindenki gyárban keresi a kenyerét. A térszében foglalkoztatottak száma elenyésző, főleg idős emberek... A községben nincs tömegbázisa az egyháznak. A mostani beiratkozások idején se néztek felénk senki.

— A községben mégis járnak gyerekek hittanra...

— Hova? — tekint rám fürkésző szemekkel.

— A templomba, a parókiára.

— Hallottam róla — jegyzi meg fanyalagva. — De ez nem a mi hatáskörünkbe tartozik.

A hittanoktatásnak kétféle gyakorlata alakult ki Magyarországon: a fakultatív iskolai és a templomi hitoktatás. Rendelet írja elő, hogy az iskolákban minden tanév végén jól látható helyen és olvashatóan kell kifüggeszteni a hittanoktatásra való beiratkozások időpontjait. A beiratás a szülők joga. Az iskolai hittanoktatás felügyeletét az állam, a templomiét az egyházak gyakorolják. Ez utóbbi Nógrád megye valamennyi településén szokásjogot nyert forma, de nem egyenlő mértékben látogatott. Az ipari vagy iparosodó településeken jóval kevesebben vesznek igénybe ezt az egyházi „szolgáltatást”, mint a hagyományos mezőgazdasági vidékeken.

A megye általános iskoláinak kétharmadában tartanak rendszeres hittanoktatást. Résztvevőinek száma évről évre csökken, bár ez a tendencia az utóbbi időben veszített erejéből. Okai összetettek. De mint alapvető, meghatározó tényezőket vehetjük számításba: az állam és az egyházak közötti felismert, köl-

csönös érdekeken alapuló, rendezett viszonyt, az egyházi vezetők pozitív állásfoglalásait, az egyházak modernizációs törekvését, egy-egy jól képzett, nagy elhivatottságot érző fiatal pap szolgálatba lépését. Valószínűnek — de nem szükségszerűnek — látszik, hogy az okok közé sorolhatjuk: bizonyos községekből a pedagógusok elköltözését vagy kijárását (az iskolák körzetesítése miatt), következményképpen a falu életében betöltött politikai és közéleti hatásuk csökkenését; egyes pártalapszervezetek, társadalmi és tömegszervezetek vezetőségének belső gyengeségeit; a régi falusi életforma lassúbb változását. Természetesen a valóságos tényezőket, azok hatását mindenkor csak adott helyen és helyzetben lehet pontosan megítélni.

Szakemberek becslése szerint az általános iskolás korú gyermekek közül minden harmadik vesz részt vallásoktatásban. Létszámuk alakulását tekintve az utóbbi időben területenként erőteljes ellentétes mozgásoknak lehettünk tanúi. A balassagyarmati járás egyes községeiben például jelentősen emelkedett a beiratkozottak száma, legfőképpen azokon a településeken, ahol csak alsó tagozatos iskolák működnek. A megye több olyan helységében is sikereket ért el a pap, ahol korábban huzamosabb ideig nem akadt egyetlen jelentkező sem a fakultatív hittanoktatásra. Ez a jelenség az utóbbi esztendőknben még egyik-másik jelentős ipari múlttal rendelkező községben is tapasztalható. Ugyanakkor néhány településen visszajára fordult a helyzet. Bizonyos községekben a fakultatív oktatásban részt vevők számának csökkenése a 25, sőt a 40 százalékot is meghaladja — főként a szécsényi és a rétsági járás területén.

*

A húsvéti szünetet követő első tanítási napon történt. Az iskola igazgatója végigjárta az osztályokat, felállította a helyükön mindazokat, akik részt vettek a feltámadási szertartáson, majd megparancsolta a többieknek, hogy ne vessék ki megszeppent társaikat.

Nem mindennapos eset, de olykor még szárnyra kelnek hírek hasonló, az állam egyházpolitikájának félreértéséből, vagy éppen séggyel meg nem értéséből fakadó túlkapásról. Ilyen ügy főszereplője lett például az a nyolcadikos kislány, aki iskolájának köztudottan legbuzgóbb úttörője volt, mégis lecsúszott a csillebérci táborozásról, mert tanárai tudták róla, hogy vallásos. A kiváló úttörő jelenyvt viszont már képtelenek voltak megtagadni tőle.

*

Hetvennyolc éves öregasszony. Mögötte két világháború, két férj elvesztése. Egyetlen fiával és menyével él, meglehetősen kutya-macska barátságban.

— Hiszek Istenben, de imádságos, ájtatos asszony sohasem voltam. Életem java részében egyedül neveltem a fiamat, keservesen gürcöltem az életünkért. Amíg élt az anyám, az Alföldre is lejártam summásnak. Tiribestől Kötzházáig szolgáltam, ahol csak lehetett. Évekig a bányaigazgatóéknál. Kutya egy asszony volt a felesége! Cselédként kezdte, aztán teherbe esett a fiatalúrtól, házasság lett a hancurozásból — a cselédből nagysága. Hogy a nyalya törte volna ki minden porcikáját! Űzött a munkában, fukarkodott az élelemmel, a csontot is kétszer főzette ki. Közben állandóan Istent emlegette, fohászzkodott, templomba járt. Engem is nógatott, folyton kérdezgette, miért nem járok misére. Nincs nekem arra időm, nagyságos asszony, feleltem neki, dolgoznom kell a gyerekekre meg magamra, nem mehetek. Biztos, mert „kominista”, Pólikám, mondta ilyenkor, meg amikor fele-

seltem vele. Mert nem fogtam én be mindenkor a számat! Közben pedig azt sem tudtam, mi fán terem a „koinista”. Most is csak azt tudom róluk: a papokkal nem cimborálnak, de olyan világot teremtettek nekünk, hogy összehajlítjuk érte a két kezünket... Persze a papokért én se vagyok odáig.

— Hogy-hogy?

— Lóvá tetek. Van annak már 10–15 éve is. Úgy volt, hogy misét mondtam az uramért, de nem hallotta azt még a Szűzanya sem.

— Miért mondatott misét?

— A párom meg a magam lelke nyugodalmaért. Tudja, nagy beteg voltam akkoriban, majdnem végem lett. Aztán felgyógyultam és elmentem a javasasszonyhoz, mivelhogy almodtam az öregemről. Így emlegetem, mert harminc évvel volt idősebb nálam..., de mint a búzavirág, olyan kék szeme volt — s az emlékek kútjából cseppeket meregetve lélekben szinte megfiatalodik. — Álmodtam mintha az öregemmel jártam volna a túlvilágon. Jól nézett ki. A javasasszony is megnyugtatót, azt mondta, nincs az uramnak gondja-baja semmire, csak annyit kér, mondassak neki misét... A kívánságát akartam teljesíteni.

— Vagyis a túlvilági üzenetet komolyan vette.

— Oh, uram isten! Hogyne vettem volna! — csattant fel élesen, s meggörnyedt derekát kiegyenesíti. — Ha nem is vagyok jó katolikus, azért az vagyok.

Kicsi, kerek takarítóasszony, arasznyira a nyugdíjtól. Otvenhatban disszidált a férje. Egy kislányt kellett felnevelnie.

— A magamfajta egyedüli asszonynak temérdek a dolga. Itt a nagy porta, udvar, kert, a lábasjóságok. Dolgozni kell az ember helyett is. De vasárnap mindig kiöltözöm, előveszem a sifonból a legszebb ruhámat, és elballagok a misére. Mint minden igazi katolikus.

Panasz és büszkeség elegyedik szavaiban.

— Imádkozom, énekelek a többiekkel. Jól esik, hogy nem vagyok egyedül. Elandalít az orgonaszó, mélyen magamba szállok, rá gondolkodom az elmúlásra, és istent kérem, hogy segítsen nekem.

— És segít?

— Segít vagy sem, Istennek nem szokták felpanaszolni — feleli, s úgy érzem, ezzel rendre utasít. — Ő tudja, hogy mit miért csinál, és az úgy van jól... Különben mit gondol, nélküle megkaptam volna a Kiváló Dolgozó kitüntetését?

Mintha kötekedni akarna, vitára ingerelni, de nem hagyom magamat belerángatni.

— Beszéltem egy öregasszonnyal — mondom —, mesélt a túlvilágról. Hisz benne.

— Miért ne hinne! Valaminek csak lenni kell, nem? Vagy maga úgy gondolja, hogy egyszerűen semmik leszünk?! Ugyan már! A test megsemmisülhet, de a lélek soha. — Megtorpan, folytassa-e, aztán pár másodpercnyi tusában diadalmaskodik a közlési vágy. — Én már arra is gondoltam, hogy az ember lelke átszáll egy másik bolygóra, ezért nem tudunk róla.

— S egyszer majd tudhatunk?

— Hogyne! Az örök feltámadáskor.

— Gyermekkorától vallásos. Tudja-e, mióta létezik a vallás?

— Amióta az ember. A pogányok is hittek valamiben, áldoztak valakinek. A vallás az emberrel együtt született. Olyan, mint a kenyér és az ital. Nélkülözhetetlen, és nem szűnik meg soha.

✱

Az ember élete értelmét keresi. Esmékét állít fel, melyekért érdemesnek érzi létét fenntartani. Van aki a hitben, a vallásban fedezi fel azt az erőt, amely élteti, választ ad kérdéseire, mások tudományos vagy kevésbé tudományos, de materialista világnézetekben találnak megoldást. A különböző nézetek ma egy-egy ember tudatában gyakran keveredve jelennek meg.

L. Gy. nyugdíjas lakatos. Hatvanöt éves kora ellenére mozgékony, közéleti ember. Falujáért semmi fáradságtól nem riad vissza. Dicsérik munkáját, tisztéla, megbecsülék érte a tanácson is.

— Ki tudja, hányszor javasoltam már a vezetőknek, hogy nemzeti ünnepinket jó lenne az egész falut együtt szerepeltetni, a hívőket meg a nem hívőket. Gondolja csak el, micsoda szép ünnepély lenne! Például a november 7-e. A dísztribün előtt ott állna a falu apraja-nagyja, jobbra vörös zászlókkal, középen és baloldalt nemzetiszínű meg egyházi lobogókkal. A pap is beszélné, ha pedig akarnák, én énekelnék vallásos és munkásmozgalmi dalokat. Ismerem mindegyiket... De itt hiába mondom, nem hallgat rám senki, sőt mindenki mosolyog rajtam, azt hiszik, nincs ki a négy kerekem. Pedig higgye el, én tényleg jót akarok: segíteni.

✱

A községi párttitkárnak nem először okozott álmatlan éjszakát a közösség egyes tagjainak vallásossága. De az utóbbi időben mind többször. Fél év leforgása alatt három párttaggal is el kellett beszélgetnie. Még jól emlékszik egyik kollégája történetére, aki saját édesapjának volt kénytelen fegyelmet adni azért, mert templomba járt, hogy legalább a többieket kordában tarthassa.

— Nem tűrhettük tovább, hogy alapszervezetünk tagjai egyházi temetéseken a lobogót hurcolásszák — dohog a titkár nekitüzesedve. — Rajtunk röhög az egész falu. Eltűrtük elég ideig, szó nélkül, betelt a pohár. Legutóbb is mit láttunk; a menet élén éppen egyik nyugdíjasunk viszi a lobogót, és mindenki rá mutogat. A helyettesem, fiatalabb elvtárs, rettenetesen elmeresedett, ha most nem teszünk valamit, mondta, akkor ő bedobja a törülközőt, nem ügyködik köztünk tovább... Elbeszélgettünk az öreggel és még másik két emberrel, akik előtte csinálták ugyanezt. Megértették, hogy a pártszervezet nem lehet elnéző az ilyen esetekben. Persze magyarazatuk bőven akadt, bizonygatták, hogy a szomszédok rokonok között itt ez a szokás. Meltányoltuk, de tudomásul kellett venni: párttag aktívan nem vehet részt egyházi szertartáson.

— Milyen büntetést kaptak?

— Szóbeli figyelmeztetést. Ilyesmiért emberemlékezet óta nem kaptak büntetést a faluban a párttagok. Volt is ám visszhangja. De megértheti — emeli fel szavát, mintha engem kellene meggyőznie —, tennünk kellett valamit, nem hunyhattunk szemet továbbra is.

— A községben körülbelül két tucat gyerek jár hittanoktatásra. Mit tud erről?

— Annyit, amennyit most maga mondott. Nincs beleszólásunk, meg aztán nem tartom lényegbevágónak, hiszen a hittanra járók 70–80 százaléka cigány. Örülünk, hogy eljutottak idáig, hogy kezdenek már kiemelkedni korábbi környezetükből, kezdenek hasonlítani a parasztokhoz, ahogyan ők neveznek bennünket. Szerintem ez éppen a felemelkedés egyik első lépcsőfoka.

— Nem lehetne kihagyni ezt a lépcsőfokot?

— Biztosan ki lehetne, de mi — az itteni párt-, KISZ-szervezet, népfrentbizottság, nőtanács — ehhez erőtlenek vagyunk.

— Nyilvánvaló, hogy a felemelkedésnek más útjai is vannak, társadalmilag hasznosabbak. Ezekkel nem próbálkoztak a cigányságra hatni?

— Dehogynem. Nemrégiben szerveztünk cigányklubot, de balul ütött ki. A klubvezető, egy tanárember, megszokótt az egyik fiatal cigányasszonnyal. A faluban minket tetek felelőssé érte. Szóval nehéz itt bánni az emberekkel vallás és minden más tekintetében. Erősen élnek a hagyományok, a rokoni szálak visszahúznak. A pap meg első áldozáskor olyan mutatós csomagokat osztogat az ifjuncoknak, hogy némelyik szülő már csak ezért is járhatja katekizmusórára a gyereket. Ki hogyan hisz, néha már magam sem igazodom el rajta. A múltkoriban, tudja, mivel hozakodott elő az egyik párttagom: ha megharagszol, ha nem, megmondom neked, Jóska, egész éjszaka azért imádkoztam, hogy szűnne már meg az a sok eső, mert így nem tudunk learatni szeptemberre sem. Most adjon tanácsot, mit csináljak! Komolyan vegyem, vagy nevessek rajta?

✱

— A cigányokkal nem megyünk semmire — vallja be őszintén a község plébánosa. — Annak örülünk, hogy kapcsolatot tudunk velük létesíteni, de nem kitaratók, nem igazán vallásosak. Inkább hiszékenyek, babonásak. Szellemeinkben, meg ki tudja, miféle lényekben hisznek. Az egyházat pénzzel nem támogatják. Megmondom kereken: kilátástalannak látom körükben a pasztorációt.

✱

Katolikusok, evangélikusok, reformátusok, Jehova tanúi, baptisták, anabaptisták, egyszóval hívők, akik egy-egy legálisan, vagy illegálisan működő egyház, szekta tagjai. Több, olykor lényeges dologban számottevő a különbség köztük, ám egyben tagadhatatlanul megegyeznek: az istent állítják mindennek középpontjába, hisznek a feltámadásban, az örökkévalóságban.

A hit, az egyház képviselője, egy 30 éves református lelkész válaszol.

— Mi az ön által képviselt egyház célja napjainkban?

— A szolgálat. Mi nem uralkodni akarunk az embereken, hanem szolgálni kívánjuk őket. Ahogyan Jézus is vallotta, tette. Egyházunknak külön szeretetszolgálat-osztálya van, s több mint egy tucat, különböző életkorú embereknek otthon adó szeretetintézménnyel rendelkezünk. Tudomásom szerint az állam igen megbecsüli ebbéli tevékenységünket. Különben is az a véleményem, hogy ha az országépítésben csak egyetlen szükségesség téglát is az egyház tud jobban elhelyezni, akkor helyezze el ő, amit pedig az állam tud jobban, azt helyezze el az állam. Ne versengjünk egymás ellen.

— Milyennek ítéli meg az állam és az egyház viszonyát?

— Talán sohasem volt annyira felhőtlen, kölcsönösen hasznos és gyümölcsöző, mint mostanság. Tevékenységünket támogatják, munkánkat elismerik. Voltaképpen érthető, hiszen közös teendőnkön munkálkodunk: az embert szeretnénk jobba, nemesebbé tenni, megszabadítani fogyatékoságaitól, például a pálinkától, pletykától. haragtól. Szeretetet, megbecsülést hirdetünk. Meggyőződés, hogy ezekben a dolgokban, az ideológiai különbségek ellenére, együtt kell dolgoznunk a kommunistákkal, az ateistákkal, mert csak így vihetjük előbbre népünket, országunkat.

— Ezt lelkészi „ars poeticájaként” értelmezhetem?

— Feltétlenül. Hiszem, hogy az egyház akkor tesz üdvöset a népnek, társadalomnak, hazának, s nem utolsósorban önmagának, ha minél inkább speciális feladatával, sajátos küldetésével törődik és folyamatosan megújul, az egyén és a közösség számára erőforrássá válik. Tudom azt is, hogy én akkor teszem a legnagyobb szolgálatot, ha minél intenzívebben végzem lelkipásztori teendőmet — egy tisztább, közösségibb, egymás iránt figyelmesebb, részvállalóbb élet megteremtéséért.



— Munkavégzése során ütközött-e akadályba?

— Felsőbb fórumok sohasem gördítettek akadályt elélem. Az alsóbbak olykor-olykor megpróbálkoztak borsot törni az orrom alá. Itt Nógrádban, ahogyan én látom, az egyház, a vallás a korábbi évtizedekben eléggé lejárta magát, így természetesen a róla alkotott felfogás is sajátosan alakult. Főlényesen kezelik. Itt sokak szemében csodának tűnik egy pap is, mintha a szemek azt mondanák: je, még ilyen most is létezik? Az egyháznak szükségképpen el kellett — és el kell gondolkodnia korábbi magatartásán, cselekedetein; vajon helyesen tette-e azt, amit rábizott Isten?... Nem tagadom, értek már keserőségek, amikor egy-egy hívem jött panaszra, iskolai, munkahelyi sérelméért, melyet megítélése szerint a vallásos meggyőződése miatt szenvedett el, ez azonban egyre ritkább. A bántás bosszant, de hát kiskaliberű gondolkodással hol nem lehet találkozni, még egyházon belül is. Remélem, nem tévedek, ha a kommunistákra is vonatkoztatom, hogy a hosszú távon gondolkodó elmék éppen egyik legfőbb törekvése, hogyan lehetne olyan kérdésképzési rendszert, szervezeti felépítést kialakítani, amely garantálná, hogy a „fent” elhatározottak csorbítatlan értelemben kerülnek le a legalsóbb szintekig, és úgy is valósulnak meg.

*

Vannak tanácsházak, ahová szívesen járok. Ilyen a k.-i, ahol az elnöknek mindig jut ideje a szokásos hivatalos diskurzus után a kötetlenebb hangulatú, könnyedebb témájú beszélgetésre. Egy ilyen alkalommal hoztam szóba a vallást. Mosolyogva húzott elő asztalfiókjából egy bibliát.

— Az utcán találtuk — magyarázza. — De gyerünk át az irattárba, nézzük meg a többi holmit is!

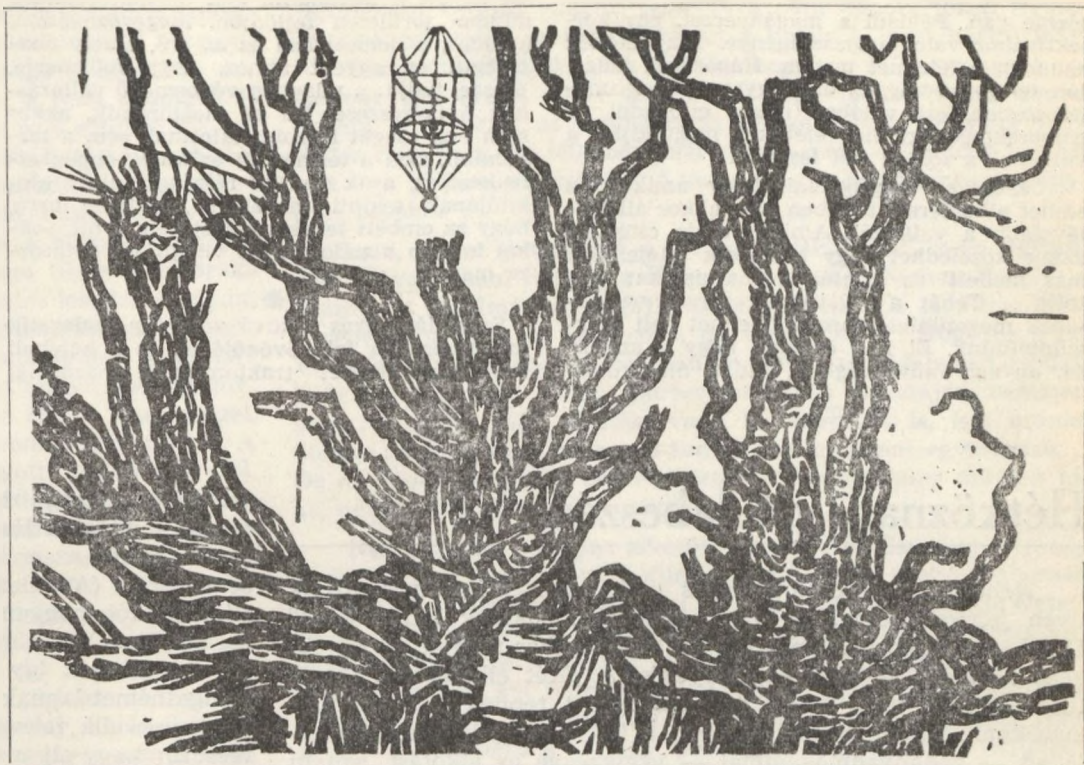
A sarokban két fekete, elnyűtt műanyag táská. Az egyikben tojás, egy, még csaknem érintetlen pálinkásbutykos, újság- és papírkacatok. A másikban közepes méretű, zöld táblás jegyzetfüzet, lapjain különféle feljegyzések. Mózes neve mellett számok, címek, alighanem lecke feladványok, mert mindegyik után ott biggyeszkedik egy név is, főként asszonyoké. Két másik lapon két tavaszi hónap római számos rajzolata, alattuk gondosan bevésített számjegyek, pontos összeadás. Mit rögzíthet? Talán a hitoktató begyűjtött tiszteletdíját? A tanácselnök is csak találgatni tudja, mert a táskáért hetek óta nem jelentkezett senki. Hogy miféle, kiféle szerzet hagyta el, arról egy apró fecnire írott két mondat árulkodik. Így hangzanak: „Milyen segítséget nyújt Isten az ő népének?” Válasz: „Jehovában bízzál, ne az embereken.”

*

A község plébánosát kíváncsivá tette a hitértítő felbukkanása, mondta is, hogy megérdeklődi majd a tanácsban, magam pedig a Jehova tanúiról kezdtem faggatni őt. A füzetben talált nevek ugyanis tanácselnöki segídettel sem igazítottak útbá, hogy legalább a legilletékesebbektől tudakozódhattam volna, így hát kénytelen-kelletlen megkérdeztem a plébánostól. De a tisztelendő úr — deres hajú, lágy arcvonású, fölöttébb udvarias ember — fölöslegesnek tartotta az időt a jehovistákra pazarolni, csupán annyit jegyzett meg maliciózan: a tanításuk teljesen idegen a mi hitünkötől, Magyarországon nem engedélyezett szekta. S a fecnire írt két mondat ismeretében ez utóbbi igazán nem csodálható.

A plébánost — aki ha kell, maga is megfogja a munka végét, sőt élén halad a hívőnek, olyannyira, hogy a községi temetőt 80 ezer forint értékű társadalmi munkában kerítették be — a vallás mibenlétéről, lényegéről faggatom.

— A vallás az ember létezése óta megtalálható, egyidős az emberrel — kezdi fejtegetni. — Hinni valami fennsőbbrendűségben, amibe belekapaszkodhat. Minden törzsnek, emberfajtának van valami elképzelése róla — mi Istennek nevezzük —, kapcsolatra törekvése vele. Hiszen az ember életét nagyon



sokféle erő befolyásolta, befolyásolja, például természeti és nem természeti, s ezért az ember ab ovo magasabb koncepciókat keres eltalál az életében. Léte eredményeképpen abszolút igazságszolgáltatásra vár mindenki, és biztos, hogy azt a földön nem kapja meg. De a törekvés él benne, s vágyának kielégülését a hitben találja meg, magát az abszolút igazságot pedig transzcendensen. S ennek az igazságszolgáltatásnak egyszer be kell következnie.

— Hisznek ebben a fiatalok is?

— A városi fiatalok körében országszerte érezhetően megnövekedett az érdeklődés a vallás iránt. Az emberi létezés abszolút volta fogja meg őket, amelyből egyenesen következik, hogy kell lenni valaminek, ami több, mint a föld, a matéria. A földön ugyanis az ember nem kap elég választ az őt foglalkoztató kérdésekre, például: mi az élet értelme, honnan, miért, hova tartunk?

— Helyben nőtt-e a fiatalok érdeklődése?

— Sajnos, nem. Ahogy mondtam, a városokban... Minden új onnan indul el, hát ez is. De hiszem, hogy egyszer valamennyi fiatal eljut majd az abszolút igazság kereséséhez, vagyis — más szavakkal kifejezve — meggyőződésem a vallás jövőbeni felemelkedése.

— És az ember a hit által eljut az ön által említett abszolút igazsághoz?

— Természetesen. Az igazságosságban a mi végső megoldásunk a túlvilág. Ez a földi szenvedések, keserőségek és természetes örömeink után az ember számára biztató. Ott az abszolút igazság beteljesülhet. Ezért használok gyakran azt a paradoxont: nagyobb hit kell hitetlennek, mint hívőnek lenni.

— Az ateizmus és a vallásosság ideológiájának hívei — az utóbbi évek meggyőzően bizonyítják — remekül együtt tudnak dolgozni a szocializmus építésében, alapvető társadalmi kérdésekben szót értenek, azonos nézeteket vallanak. Mivel magyarázza a két tábor híveinek közeledését, egységes fellépését?

— XXIII. János pápa mondta: Keressük azt, ami összeköt bennünket, ne azt, ami szétválaszt. Voltaképpen az életben rengeteg olyan pont létezik, ami összeköt bennünket, hívőket és ateistákat. Az erkölcsi nevelésben például teljesen azonosak a feladataink a kommunista ideológiáéval. Az embert igyekszünk abszolút jóvá tenni, csak a kiindulópontunk más, célunk, végső törekvésünk megégyezik. Az embert a társadalom tökéletes

alkotóelemévé kívánjuk fejleszteni, olyanná, aki tud építeni, alkotni, formálni, teremteni, örülni ember voltának, használni másoknak. A hit is közösséget kíván, egyben maga is közösségteremtő erő.

*

A római katolikus egyház legújabbkori történetének minden bizonnyal legjelentősebb eseménye a II. vatikáni zsinat volt, melyet XXIII. János pápa kezdeményezett és nyitott meg 1962-ben, majd utódja, VI. Pál pápa rekesztett be 1965-ben. A zsinat kezdetén — ahogyan egy plébánostól hallottam — János pápa odament a terem egyik ablakához, és szélesre tárva maga előtt, szólt: Nyissunk ablakot a világ előtt!

S e mondat nemcsak tényszerűen értendő. A Rómában ülésezett legfelsőbb püspöki tanácskozás 16 különféle dokumentumot fogadott el, egyik részük az egyház belső életével, második külső kapcsolataival foglalkozott. A rendelkezések általában egyszerűsítik a liturgiát, lehetőséget adnak az anyanyelv használatára. A zsinat szellemében átdolgozák a hittankönyveket, engedélyezik a hit terjesztésében azokat a korszerű eszközöket, amelyeket — például magnetofon, vetítő — ma már természetesnek tartunk. Az összefüggéssel alapvetően a két fél közötti dialógusra buzdít.

*

— Nem hiszem, hogy általánosságban ki lehet jelteni: a vallásosság tért hódított a fiatalság körében — fogalmazza meg gyakorlati tapasztalatait T. D., az egyik megyei vezető. — Egy-két helyen elképzelhető, de általánosságban nem.. Ideig-óráig szerepet játszhat benne egy-egy fiatal pap, a mi közművelődési tevékenységünk, eszközeink gyengesége, de a siker nem lehet hosszú távú. Semmiféle adat nem igazolja.

— A vallásosság azonban valamennyi társadalmi osztály, réteg körében tapasztalható.

— Csak nem egyenlő mértékben, nem azonos módon. De kétségtelenül így van. Leginkább magányos, idős nők járnak templomba, de azt is vallásosnak tekintjük, aki nem szokott részt venni szertartásokon, ám hisz istenben, otthon imádkozik hozzá. Köztük nem csekély számban található értelmiség.

— Ezek szerint nem kizárólag műveltség dolga a vallásosság?

— Nem bizony. Számos hangulati, érzelmi eleme van. Például a magányérzet, egy kollektívához való tartozás igénye. Alapvetőnek azonban a félelmet tartom. Háborútól, haláltól, meggyűlöletől. Az élet egyszeri, megismételhetetlen, ezt valóban nehéz elfogadni az embereknek, így hát életüket megtoldják a vallással, a földön túli létel...

...Érdeemes megfigyelni, hogy amikor az ember alkotóereje teljében van, akkor áll legtovább a vallástól. Amikor ereje csökken, akkor közeledhet vagy közeledik feléje. Sok más mellett ez szintén a marxistákat igazolja... Tehát a vallásosság újratermelődésének megszüntetéséhez a félelmet kell megszüntetnünk. El kell érünk, hogy a szociális, anyagi, műveltségbeli, tudati átalakulás-

sal együtt a társadalmi élet demokratizmusa minden területen fejlődjön. Meggyőződésem, a tudás, a demokrácia az az erő, amely hozzásegíti az egyént ahhoz, hogy felismerje, érezze, tudja: a világban végbemenő változásnak ő is részese. Ha ez megtörténik, akkor nem érzi magát kiszolgáltatottnak sem a társadalmi, sem a természeti erőknek, éppen ellenkezőleg, azok szerves részének, aktív alkotójának tekinti magát, s rádöbben arra, hogy az emberi tevékenységet nem a hit, sokkal inkább a tudományos világnézet határozza meg.

*

Szép, látványos esküvő volt. Így emlegetik az emberek a falu óvónőjének és a helybeli termelészövetkezet traktorosának házassági

szertartását. Nem hiányzott az enni-inni való, a talpat csiklandó, ízes muzsika. A menyasszony 90 ezer forintot táncolt össze az éjfél utáni hejehujában, a vőlegény pedig már egy személygépkocsival érkezett a boldogságba. Lassacskán — részben szülői segédlettel — összecurgadoz egy lakásra való is. Anyagiakban sincs, nem is lesz hiánya az ifjú párnak. Erről kezeskednek a szülők és a kedves rokonok, hiszen a fiatalok minden segítséget megérdemelnek. Nászukra ugyanis kétfelől hullott az áldás. A tanácsházán a fiatalokat az állam embere, a templomban az egyház felszentelt képviselője áldotta meg. Az első a törvény szerint, a másik a szülők és a rokonság akaratára.

Sulyok László

Hétköznapi példabeszéd

Néhány évvel ezelőtt egyes plakátokon még olvashattunk ilyen jelmondatot: „Egy film, amit mindenkinek látnia kell!” Újabban a filmpropagandának ezt az erőszakos módját, — egyébként helyesen — nem engedélyezik. A „Két elhatározás” című film esetében most mégis engedményeket tennék a filmforgalmazóknak. Annál is inkább, mert a főváros egyik premiermozi-jában — néhányadmagammal — végignévezve az alkotást, sejteni véltem, hogy az országos bemutatókon sem fognak tolongani a nézők a jegypénztárak előtt.

„Filmünket ajánljuk azoknak az öregasszonyoknak..., akiknek kézművét még érezzük, de meghallgatni már nincs időnk őket...” — olvashattuk a film első kockáin. A hézagos szék-sorok fájdalmasan igazolták az alkotók vallomását. Miért éppen ezt a másfél órát ne sajnálnánk tőlük. Tőlük? Magunktól!

És itt esünk bele önzésünk csapdájába, mert ez a film, bár egy öregasszonyról szól, rajta keresztül nekünk üzen! Nekünk, akik helyünket keresve a világban, mind jobban szem elől tévesztjük az igazi értékeket.

Hogy az „üzenet” ereje még átütőbb legyen, a film alkotói — Gyöngyössy Imre és Kabay Barna — olyan hőst állítottak filmjük középpontjába, akit egész élete predesztinál arra, hogy az „üzenet” hitelt érdemlő tolmácsolója legyen. Ehhez semmi mást nem kellett tenniük, mint ennek a 74 éves rimóci paraszt-asszonynak az életét, annak egy szeletét filmre venni. Mert az „üzenet” ő maga!

Mit mondhat nekünk egy „egészen mindennapi” öregasszony élete? Mielőtt erre válaszolnánk, ismerkedjünk meg közelebbről a film szereplőjével, Kiss Istvánné született Kántor Veronikával!

Vera néni egyike azoknak az idős asszonyoknak, akik számára a két világháború több volt, mint történelmi tragédia, személyes tragédiává tette azt családjuk elvesztése. Ők azok, akik évtizedek múltával magukra maradtak. Vera néni azonban nem roppant össze. Hallatlan belső erővel úrrá lett a megpróbáltatásokon, és életkedvét öreg napjaira is sikerült átmentenie. Egyedül van, de nem magányos! Dolgozik és közben terveket sző. Két nagy elhatározását szeretné valóra váltani. Azt, hogy saját munkával szerzett pénzen meglátogassa egyetlen „élő” fiát Londonban, s hogy hátralevő napjaiban „megfiatalítsa”, termővé tegye öreg szőlőjét. Itt kapcsolódtak Vera néni életébe a filmesek, hogy — külső beavatkozás nélkül — bemutassák az idős asszony küzdelmét célja eléréseig. Vera néni ország-világ előtt bizonyította a szeretet és az akarat diadalát, de — mint arra a film befejező jelenete is utal — ezzel nem ért véget a történet. Vera néni nap mint nap eleget tesz azoknak a kevésbé látványos, ám számára épp oly fontos elhatározásnak, melyek értelmet adnak életének.

Ismeretes, a film — „Egy egészen mindennapi élet” (Ein gewöhnliches Leben) címmel — a nyugatnémet ZDF („Második Német Televízió”) megbízásából készült, s megkésve bár, de a magyar sajtó is beszámolt a film páratlan külföldi, szakmai és közönségsikeréről.

Egy magyar parasztasszony, aki meghódította a világot? Nem, ne legyünk egyszerűen ilyen provinciálisak! Vera néni, bármennyire is rendkívüli ember, nem „szupersztár” nem egyedi

jelenség — még bizonyára sokan élnek hozzá hasonló sorban szerzte a világon. Ha egyáltalán beszélhetünk valami fajta hódításról, akkor az emberi értékek hódításáról beszélhetünk. És ez sem kevés! (Annak persze örülünk, hogy ezeket az értékeket a film alkotói magyar földön keresték és találták meg, Vera néni személyében.)

Az alkotók így nyilatkoztak erről a Rheinische Post című nyugatnémet lapnak: „Szándékunk az, hogy ellentétben évszázadunk második felének divatos szkepszisével a lehetséges jót keressük, — egy olyan korban, ahol úgyszólván már minden emberi értéket kérdésessé tettek...” Ilyenformán a film kirobbanó sikere az emberiség diadala és szégyene is egyben. Diadal annyiban, hogy bizonyítja, még fogékonyak vagyunk az értékekre, még él bennünk a „tisztaság” utáni vágy, ugyanakkor szégyen, hogy hovatovább már ennek is örülnünk kell.

De térjünk vissza a filmhez, Vera néni két elhatározásához! Sokan megtették már, és ezután is lesznek, akik a két — merőben más jellegű — szándék jelentéséből próbálnak rávilágítani Vera néni emberi erényeire, életének mozgó rugóira. A londoni úttal kapcsolatban szólnak majd az anyai szeretet minden akadályt legyőzni képes erejéről, a második elhatározás pedig az élet értelmét adó munka szerepére kínál analógiát. Ezek mellett természetesen még más következtetéssel is szolgál ez a „hétköznapi példabeszéd”. A film leglényegesebb momentuma azonban az, hogy ez a 74 éves öregasszony élete alkonyán is az életre gondol, azaz dehogysis gondol; él!

*

Nem a hosszú élet, hanem a vitalitás hús-vér példázatának, a „Vera néni titkának” megfejtése vezérelt Rimócra, hogy felkeressem — a filmből oly jól ismert otthonában — Kiss Istvánnét. Bevallom, kicsit féltem a találkozástól. Nem attól, hogy filmbeli alakja és a valóság között eltérés lehet. (Effelől a film nem hagyott bennem kétségeket.) Sokkal inkább tartottam attól a változástól, melyet a forgatás, és az ezt követő népszerűség válthat ki az emberből. (Ismerve a filmgyártás — sokszor lélekölő — mechanizmusát, ezt nagyon is elképzelhetőnek tartottam.) Vera néni mesterkélt szívéllyessége, őszinte megvilvánulásai azonban minden aggodalmamat eloszották. Természetes magatartása némi magyarázattal szolgált arra nézve is, hogy a film alkotóinak mi módon sikerült „játékra” bírni Vera nénit... Nem kellett.

Vera néni tehát látszólag mit sem változott. Nem változott otthonának belső világa, a döngölt konyhapadló, a lakás berendezése sem. A filmből ismert tárgyak is mind a helyükön voltak. Egyvalami mégis változott környezetében: az emberek. Abban az egyszerű falusi házikóban, ahová hosszú évtizedeken át — a szomszédokon kívül — senki sem tette be a lábát, most valósággal zarándokolnak az emberek. Svájciak, németek, hollandok keresik fel az idős asszonyt. (Mindez sajnos nem mond ellent a cikk elején szövegezett aggodalmamnak, miszerint kevesen áldoznak másfél órát Vera néniére, a mozikban. A film sikere a televízióban kezdődött, ami köztudottan könnyebben utat talál a nézők tömegéhez.)

Egyvalami biztos. Akik látták a filmet, azok nem tudták és nem tudják kivonni magukat hatása alól. Hatott azokra is, akik személyes találkozás helyett más módot találtak a kap-

csolatra. Levelek tucatja hever a komód fiókjában, benne visszavisszatérő szó; „Köszönjük.” „De hát mit köszönnek?“, olvasom le Vera néni arcáról a kérdést, aztán egy „hogy vénségemre ezt is meg kellett érnem” megjegyzéssel helyére is teszi a dolgot. S akit 74 éves koráig oly sokszor próbára tett a sors, attól voltaképp természetes is ez a reagálás. Túl sok megpróbáltatás érte ahhoz, hogy ez a hirtelen támadt népszerűség kimozdítsa megszokott életrendjéből. Tudja jól, ez is éppoly mulandó, mint a szenvedés.

De ma még gyakran kopogtat be hozzá a postás, s amíg a film „annak rendje és módja szerint” el nem tűnik a filmraktárak mélyén, addig a sok-sok levél között biztos lesz ismét olyan, melynek borítékján csak ez áll: „Kiss Veronika, Magyarország”.

Mit is köszönnek valójában ezek az ismeretlen levélírók?

Nehéz elkerülni a nagy szavakat, de mert annyit kerülgetjük, hogy lassan már elfeledjük őket, bátorkodom élni a lehetőséggel, abban a meggyőződésben, hogy nem kell pironkodnom miatta. A köszönet a tisztaság, szépség, jószág „lekacagott” szavainak szól, melyek Veronka néni egészen mindennapi életének tükrében újból értelmet nyertek. A Vera néninek címzett levelek ugyanakkor fiktív levelek is. Legtöbbjük személyes vallomás. Meg merem kockáztatni: a lelkiismeret iratta őket. Az „adósságok” felismeréséről vallanak. Adósságainkról a magányos öregekkel, apáinkkal, nagyapáinkkal szemben, adósságainkról az étellel, a magunk életével szemben is.

A „Vera néni titkának” megfejtését ígértem, de be kell ismernem, kudarcot vallottam. Ez az idős asszony, aki csak nagy ritkán mozdul ki falujából, aki nem szívesen jár a szomszédba „tévézni”, mert bölcs emberismeretével megérzi, ha másoknak terhére van, aki a „kívülállók” derűjével személt a körülötte

szüntelenül változó világot, ez a Vera néni éppoly józan természetességgel beszél az öregségről és a halálról, mint bármely másról. Elmondta, feléjük az a szokás, hogy az idős asszonyok — ha már úgy érzik, eljött az ideje — egy ládába teszik tiszta, ünnepi ruhájukat, az úgynevezett „halóruhát”. Veronika néni ládája még üres, de lélekben már régóta kész — mindig is kész volt — a halálra, vagy ahogy ő mondaná, „a hazatérésre a menyeyei atyához”.

Igen, talán ebben van a „Vera néni titka”, nem egyszerűen a vallásban, hanem a hitben, ahogy azt Nemes Károly, a filmről írt tanulmányának (Filmtudományi Szemle 21. füzet 1978) címében írja „Hit az Emberben, hit az Istenben”. Hogy ez a hit Veronka néni esetében elsősorban istenhit, azon nincs mit csodálkoznunk. Az öreg rimóci parasztasszonyok házatáján nemigen söpörtek végig más eszmék, vagy ha söpörtek is, hát munka közben találták őket, nemigen tudtak mit mondani egymásnak... De az ősi hit megtartó erőnek bizonyult, mint ahogy minden hit az, neveztesse bármilyen néven...

Nem szóltam eddig az alkotók munkájáról. Csupán a teljesség kedvéért említettem meg a film operatőrének. Szabó Gábornak a nevét. Az ő érdeme, hogy ezt az „egészen mindennapi életet” költői varázssal tudta megjeleníteni, anélkül, hogy öncélú virtuozitással előlépett volna a „háttérből”. Az a tisztelet, ahogy a témát — a film két rendezőjével egyetemben — megközelítették, példás művészi alázatról vall. A legtöbbet érték el, amit filmművészek elérhetnek — egy pillanatra sem jutott eszükbe), hogy ők is a helyszínen vannak!

Pintér Károly

Karrierék*

Anyaggyűjtés közben sokszor kiejtettem ezt a szót. Szinte mindig megütközést keltett: Karrier? Ha magyarra fordítottam, eltűnt a viszolygás. Igen, de az életpálya, az nem karrier — tették hozzá sokan. Pedig ez lenne a fordítása, ahogyan a professzornak a tanár, az agrónomusnak a mezőgazdász, a realitásnak a valóság. Vagy a metrónak a földalatti, de még inkább a nagyon találó, ám mindaddig észrevétlen javaslat, a mélyvasút. — Érdekes, ahogyan egy idegen szót értelmezünk, lefordítunk, nem fordítunk le, ahogyan az idegen és a magyar megfelelőt egymás mellett használjuk, azonos vagy eltérő értelmezéssel. Vagy ahogyan egy-egy bevett idegen szónak idővel megváltozik a jelentése.

A hosszú időn át használt inzsellért például mára teljesen kiszorította a mérnök. Pedig elég nyakatekert szóképzés. S hogy a huszadik században mégis közhasználatúvá lett, abban azt látom: a nép ösztöneiben, érzelmeiben, értelmében „polgárjogot” nyert a termelésnek az az új fajtája, ahová a gyár, az ipar és a többi szóval, fogalommal a mérnök is tartozik. A mélyvasutat viszont még annyira újnak érezzük, hogy nem is keressük a magyar nevét. Másként állunk az agrónomus szóval például. A háború előtt volt a gazda meg a gazdatiszt, s a kettő jelentése nagyon különbözött: Az első önálló működő volt, míg a második egy nagybirtok valamely részének alkalmazott működtetője. Világos, hogy a negyvenes évek végén alakulni kezdett mezőgazdasági termelőszövetkezeti csoportokba egyik szó sem pásozott. S mivel a kollektív gazdálkodást szovjet mintára szerveztük, s ezt a nép tudta, nagyon hamar elterjedt az agronom, megtoldván egy „magyaros” végződéssel. S bár újabban írásban, beszédekben egyre gyakrabban fordulnak elő a mezőgazdász és főmezőgazdász szavak — a szövetkezeti százazrek és a mezőgazdasággal valamiképpen kapcsolatban álló milliók között mindaddig alig terjed. Csupán a fiataloknak a körében hallani már olykor az utóbbit, jelezve mintegy, hogy ha valaki **fő** ebben a népgazdasági ágban, az nem veszi zokon a magyarra honosított titulust, de ha csak amolyan „köztiszt”, akkor maradjon meg neki az idegen szóval jobban érzékelhető külön rang. — A professzor szót valaha igen régen, talán valamelyik tudós reformált prédikátor, elég pontosan fordította magyarra: mester. A nép így is használta, évszázadokon keresztül, s mire a múlt század végén hivatalosan feltalált megkülönböztető jelző, a tanító közhasználatúvá lett volna, kiszorította az előkelőbbnek tervezett tanár. Ma falvainkban, városainkban a nem iskolázott emberek közül a nagyon idősök néha még mestert mondanak, az idősök tanító urat vagy nénit, míg a középkorúak vagy fiatalok az alsó tagozatos pedagógust is tanárnak titulálják, egyre gyakrabban. Az idegen eredetű, a professzor szót valami titokzatos homály lengi körül, mindmáig: az valami nagyon tudós, nagyon ma-

gas rangú és bölcs úr. Igen, mert a milliók számára mindaddig nem valóságos fogalom: nem vagy csak elvétve találkoznak a név viselőjével.

Nos, a karrier szó megint csak nem terjedt el a nép körében, sohasem. De a fordítása se nagyon. Azok az értelmiségiek viszont, akik a felszabadítás után részt vettek fogalmaink átértékelésében, az életpálya szót nemigen használták (ám annál inkább követelték az életrajzokat), az idegen eredetűnek viszont határozottan ellenszenves értelmezést adtak — de képzett alakban: karrierista. S ez a forma már eléggé elterjedt. Ha az ötvenes években valakit el akartak ázni, akkor rámondták nyilvánosan és az illető kész volt, esetleg egy egész életre.

Ez az egész töprengés jász földön járkálva keletkezett bennem, mikor nemcsak az értelmiségiek, hanem fizikai munkások is azt mondták valakire: szép életpályát tett meg. Egy társaságban azonban fiatalokri pajtásról volt szó, s valaki életpályát említett, mire ketten is közbemondták: karrier az inkább! Olvasó idősekről lévén szó, mindjárt egy kis szófejtés következett, és a megállapodás az lett, hogy magyarul életpálya, idegenül karrier — de „nem biztos, hogy ha karrier, akkor már csúnya életpálya”. Ebben maradtunk, és ezen töprengve mentem be másnap reggel a Hűtőgépgyárba, elkezdeni az idevágó tájékozódást. S mikor az e tárgyban gyűjtött anyagot majd egy évvel később rendeztettem, akkor kerültek kezembe a munkásművelődés témakörében Salgótarjában végzett felmérés adatai, ahol is az 5.9 számjelű táblázatban azt találtam, hogy 1355 megkérdezett salgótarjáni személy közül, akik az iparban vagy iparszerűen megszervezett kisebb-nagyobb mechanizmusokban dolgoznak, csaknem nyolcvan százalék úgy látja, hogy számára nincs előmeneteli lehetőség. Három és fél százalék a béremelkedést látja életpályának. Kevesebb mint öt százalék lehetségesnek tartja, hogy a jövőben szakmát tanul, s ha már van, akkor egy másodikat persze. Több mint két százalék véleménye szerint valamikor esetleg művezetővé nevezik ki. Pontosan öt százalék lehetségesnek tartja, hogy idővel valamilyen magasabb iskolába küldik. S végül egy töredék, négy szemely úgy véli, hogy az előmeneteli lehetőségek megteremtése érdekében részt vehetne valamilyen politikai továbbképzésben. — Én ugyanezt a mozzanatot a Jászországban kérdőívben nem tudoktam, és semmilyen számszerűsége sem törekedtem, ezért is hálásan fogadom a salgótarjáni felmérés adatait, mert azt gondolom, hogy jellegzetes arányú eltérések egy jászberényi, de budapesti vagy bárhol más- hol végzett vizsgálat összesítéseiben sem lennének. Itt jegyzem meg, hogy a felvételt vezető és a kiadványt szerkesztő kollektíva igen pontosan fogalmazott: Szakmát **tanulhatunk**, ha akarunk; politikai képzésben **részt vehetünk**, ha indíttatást érzünk rá magunkban — de iskolára, azaz rendszerint politikai vagy gazdaságvezetői pályára képesítő tanfolyamokra **küldenek** bennünket.

Nem szabad azonban elfelednünk, hogy ez nem a hazai társadalmi mozgások teljes képletének reprezentatív felmérése, hanem csak a termelő szervezetekben dolgozóké, s ott is csupán azoké, akik életpályájukat már hosszabb vagy rövidebb ideje megkezdték. Nincsenek benne a vállalatok ipari tanulói, tanulmányi ösztöndíjasai,

*részlet a szerző készülő könyvéből

de nincsenek benne főként a megkérdezettek gyermekei. Bizonyosan más képet kapnánk, ha ezeket a rétegeket, de sőt a társadalmi munkamegosztás más területein dolgozókat is figyelembe vennénk — nem ez volt azonban tárgya a tarjáni felmérésnek. S nem ez a témám nekem, itt.

(...)

Villámgyors, tömeges élet- és világváltozás játszódott le a Jászágban. A mai idők általában még azokat az előnyöket és könnyebbségeket sem akarták elfogadni, amiket az új kezdés kínált; a mai középkorúak zöme már elfogadta és általában jól használta az életformaváltással járó anyagi, szellemi előnyöket — a fiatal nemzedék többségének azonban ez már kevés!

Ez jellemzi Jászberény város társadalmi képét, hangulatát is, s nem csekély mértékben mozgatja a véleményeket, szándékokat.

Sokat töprengtem azon, hogyan is alakíthatnám számokká ezt az általános tapasztalatot. Végül úgy döntöttem, hogy a városban hétszáz személynél kitöltendő kérdőív végére olyan mondatokat írok, mik többnyire közhasználatú szólásmondások, s a kérdezőbiztosok kézbe adják ezt az utolsó lapot, hogy a kérdezt azt húzza alá belőlük, amelyek neki legjobban tetszik. Úgyeltem arra, hogy ennek a tesztmozozatnak ne adjak olyan ünnepélyes tartalmat, amitől a kérdezt menten valami erkölcsi karót nyelnek. Ezért könnyedebb kiszólásokat vettem elő, s ezeket két csoportra osztottam. Az első az ember-munka viszonyra próbál jellemző magatartásokat, véleményeket gyűjteni, míg a második a világváltozást, az életfelfogást akarná megközelíteni. Az első csoportban hat szólásmondás szerepel (értelmezésem szerint három inkább pozitív, három pedig negatív tartalmat hordozva), ebből két mondatot kellett aláhúzni. A második csoportban négy mondat van, egyenlő pozitív-negatív elosztásban. Itt egyet kellett aláhúzni. Nos, lassuk először a kiszólásokat, majd az eredmény egyszerű összesítését:

Az alábbi mondasok közül melyiket tartja legjellemzőbbnek, még akkor is, ha egyik-másik tréfás?

- Holnap is nap lesz.
- Ki korán kel, aranyat lel.
- Ne törd magad, az nem számít bele a nyugdíjba.
- Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra.
- A munkához úgy kell hozzáállni, hogy más is hozzáférjen.
- A becsületes munkának van látszatja, fizetésben is, megbecsülésben is.

És az alábbiak közül melyiket tartja legjellemzőbbnek?

- Nem a ruha teszi az embert.
- Aki dolgozik, nem ér rá pénzt keresni.
- Nem azért élünk, hogy együnk, hanem azért eszünk, hogy éljünk.
- Az embert aszerint ítélik meg, hogy mit szerzett, hogyan gyarapodik.

(Az első mondas csoportot a feldolgozás során „Hatból kettőt” kérdésnek neveztem el, míg a másodikikat „Négyből egyet” kérdésnek — s ezután így is fogok rájuk hivatkozni, akárcsak az egész városi kérdőívezést 700-as felmérésként emlegetem majd, noha a befutott kérdőívekből végül is csak 631-et töltöttek ki értékelhetően a berényi tanítóképzet önként vállalkozó kérdezőbiztosai. A minta nagyobb része úgynevezett véletlen kiválasztású. Kiírtunk minden negyvenedik nevet a város választói névjegyzékéből. Így jött össze csaknem hatszáz cím. Ehhez vettem azt a 94 személyt, kik a korábban lefolytatott gyári kétszáz felmérés alanyai közül Berényben laktak.)

A válaszok összesítése:

„Hatból kettőt”		„Négyből egyet”	
nincs válasz	0,2%	nincs válasz	0,2%
két pozitívat húzott alá	71,6%	pozitívat húzott alá	55,3%
egy pozitívat és egy negatívat húzott alá	21,1%	negatívat húzott alá	44,5%
összesen:	100,0%	összesen:	100,0%

A fenti két összesítéshez mindenekelőtt egy megjegyzés tartozik: Nem közvetlenül tükrözik a világgal vagy a konkrét helyzettel való elégedettséget. Közvetlen kérdést semmiképpen sem akartam feltenni, mert számos tapasztalatot van arra, hogy mennyire torzít. A fenti két kérdés a munkatudatot és az életszemléletet keresgéli, s ezen keresztül lehet következtetni az elégedettség mértékére, arányaira, milyenségére — más válaszok összesítéseinek segítségével.

Ami mármint a fenti összesítéseket illeti: a válaszolók több mint hetven százalékának munkatudata — e felmérés tükrében — teljesen pozitív. Több mint húsz százaléktól vegyes érzelmeket, gondolatokat tükröző képet kaptunk, míg a 631 személy tizenegyed része húzott alá csakis negatív mondatokat. Ez egyszerű összesítés után érdekes volt megkapni a számítógéptől a kombinációkat: milyenek lesznek az arányok, ha a válaszolókat munkahely, foglalkozás és kereset szerint bontjuk? Az ilyen megosztások azonban, bár itt-ott akadt néhány százalékos eltérés, nem borították föl az egyszerű összesítés arányait. Vagyis a Jászberény felnőtt lakosságát itt képviselni hivatott 631 személy munkatudata meglehetősen egyöntetű, függetlenül attól, hogy a Hütőben, az Aprítóban, a Kossuth Téveszben vagy valamelyik hivatalban dolgozik — de független a foglalkozástól és a keresettől is. Ezt körülbelül így is vártam, mert a felmérést 1976 no-

vemberében végeztük el, s akkor már láttam, hogy a város társadalmának nagy többsége sok más szempontból is meglehetősen egységes. A meglepetés az volt, mikor a komputer a kor szerinti bontás alapján sem talált nagyobb különbséget a válaszolók munkatudatának arányaiban:

	„Hatból kettőt”			
	nincs válasz	két pozitív	egy pozitív egy negatív	két negatív
18—30 év	0,0	69,9	19,2	10,9
31—50 év	0,0	71,4	21,2	7,4
51—60 év	0,0	75,0	25,0	0,0
61— év	0,8	72,1	20,2	7,7
átlag	0,2	71,6	21,1	7,1

Az eredmények kézhez kapása előtt azt gondoltam ugyanis, hogy az idősebbek munkatudata pozitívabb lesz, vagyis például az 51—60 évesek közül az átlagtól jóval többen fogják aláhúzni a „Ki korán kel, aranyat lel” mondatot, míg a fiatalabbak inkább az utóbbi évtizedekben keletkezett mondatokat (például: „A munkához úgy kell hozzáállni...”) választják. Nos, a fent közölt kombinációból látszik, hogy a „két pozitív” összesítés oszlopában a 18—30 évesek és az 51—60 évesek átlagai a teljes minta átlagától mindössze 1,7, illetve 3,4 százalékkal, egymástól pedig 5,1 százalékkal térnek el, amik ilyen tárgyú felmérésben nem jellemzőek, legyen bármilyen nagy létszámú a minta. Vagyis: tévedtem a korcsoportok megítélésében. S bár ez önmagában mindig bosszantó, az eredmény maga örvendetes.

Ennek tudatában láttam neki a „Négyből egyet” válaszainak értékeléséhez. Itt a pozitív választások aránya már mindössze öt százalékkal tér el az ötvenről. Vagyis a 631 személynék mintegy fele értékeli úgy, hogy „Nem a ruha teszi az embert”, illetve, hogy „Nem azért élünk, hogy együnk...” A másik fele a szintén újabb keletű „Aki dolgozik, nem ér rá pénzt keresni”, tréfás kiszólást, illetve az óségi álláspontot — Az embert aszerint ítélik meg... — választotta. Vagyis a munkatudat és a világváltozó lényegesen eltér egymástól. Az egyszerű összesítés (alapsor) áttekintése után igen érdekelték a munkahely, foglalkozás, kereset és kor szerinti bontások, azonban a munkahely szerint megint csak nem találtam jellemző eltérést az átlagtól. A foglalkozás szerinti bontásban viszont láttam azt, amit a többi kombinációban is, hogy a szakmunkások csoportja közelíti legjobban az alapsor arányait. Itt azonban már volt valami eltérés is: a segédmunkások 47, míg a szellemi foglalkozásúak 67%-a választott pozitív kicsengésű mondatot. És ez már valami, annál is inkább, mert a „Hatból kettőt” bontásaiban általában a segédmunkások választották az átlagtól magasabb, míg a szellemiek az átlagtól alacsonyabb arányban pozitív kicsengésű mondatokat. S ez azért fontos, mert ha például a „Négyből egyet” kérdésnél az értelmiségiek 67%-os választását komformista (= kényelmes, mert ha ezt mondja, akkor a leghivatalosabb álláspontot vallja, és emiatt senki nem piszkálhatja) vagy szemforgató válasznak tekintjük, akkor a „Hatból kettőt” kérdésnél mutatkozó könnyedebb felfogás ennek ellentmond. Ne vádoljunk hát senkit, fogadjuk el a válaszokat a csoportok olyan véleményének, amik kifejezik, hogy milyen ezeknek a foglalkozási rétegeknek a munkatudata, illetve a világváltozó. — A kereset szerinti bontásban az átlagtól való legnagyobb eltérés 3,1% lényegtelen, s ez egyben mutatja, hogy a személyi jövedelem nagysága nemcsak a munkatudatot, de az életszemléletet sem befolyásolja számottevően.

E kérdés válaszainak elemzésekor is utoljára hagytam a kor szerinti bontást:

	„Négyből egyet”		
	nincs válasz	pozitív választás	negatív választás
18—30 év	0,0	57,1	42,9
31—50 év	0,0	49,4	50,6
51—60 év	0,0	61,5	38,5
61— év	0,7	59,3	40,3
átlag:	0,2	55,3	44,5

Itt a csoportok közötti legnagyobb eltérés 11,9 és ez két „szomszédos” korcsoportnál van: 31—50, illetve 51—60 évesek. Ez igazolni látszik azt az előzetes feltevésemet, hogy idősebbek és fiatalabbak között van karakterisztikus eltérés a tudattartalomban. Az igazolás fölötti örömet azonban jócskán rontja, hogy a két „szélső” korcsoport csaknem egyenlő arányban választott. Mi lehet ennek az oka? Azt gondolom, hogy a fiatalok véleményösszesítése azért van közelebb az átlaghoz, mert ők többségükben még nem kerültek be az élet fősodrába, s ezért jobban hajlanak arra, amit az iskola és a társadalom egyéb hivatalos fórumai ez ügyben sugallnak. Magyarul: naivabbak az átlagnál. A hatvan év fölöttiek azonban nem annyira naivak, hanem életútjuk nagyobb, fontosabb szakaszait megtéve, higgadt és bölcs élelvelek alapján akarnak részt venni a gyermekek és az unokák szemléletformálásában. Ezt látom igazolódni abban, hogy a nyugdíjaskorhoz közelálló 51—60 évesek még a nyugdíjaskorúaknál is pozitívabb választásúak egy hajszállal. Míg a középkorúak hada most áll életpályája közepén, most akarja megszerezni amit ma Jászberényben illik, most nőnek a gyermekei, most fejezi be vagy modernizálja lakását — ők bizony többnyire kritikusan realitást a világgal és önmagukkal szemben is.

Ezt vonom le a „Négyből egyet” válaszainak korcsoportok szerinti bontásából, bár ismétlem: maguk a számarányok ezt túlságosan nem támasztják alá — éppen ezért veszem majd szívesen, ha valaha valaki megerősít vagy megcáfol ebben a következtetésemben. Így vagy úgy, egy bizonyos: az életszemléletet, életfelfogást kutató kérdés válaszainak 55,3%-át értékeltem pozitívnak, míg a munkatudatot keresgélő kérdés válaszainak 71,6%-át. Ha a két számot nézem, az eltérés egészen markáns. A százalékos különbség: 16,3, bár jellegzetes, már nem olyan feltűnő, igaz, az értékelés módja is más. Az első táblában a válaszok háromfelé, míg a másodikban csak kétfelé oszlanak. Bizonyos, hogy kétesélyes válaszlehetőség esetén a „Hatból kettőt” 133 „vegyes értékű” felelete is szinte fele-fele arányban oszlana meg a pozitív és a negatív között. (A nyugati képviselő- és elnökválasztások második menetébe ezért iktatták be már régebben a csupán kétesélyes szavazást.) Nos, ilyen értékelésben a munkatudat „pozitív sarka” már mintegy 80%-os nagy fölényben van. Ez azonban spekulatív százalék, ráadásul itt nem is ezt tartom lényegesnek, hanem hogy ezeket az arányokat majdnem kizárólag hagyományos kiszámításokkal hívtam elő. Vagyis felteszem, hogy a mondatok a válaszolók tudatából, érzelmeiből inkább a hagyományos munkatudatot váltotta ki, jócskán függetlenül a konkrét munkahelyi körülményektől, az azzal kapcsolatos érzéseiktől, gondolataiktól. S voltaképpen ezért nincs jellemző változás a munkahelyi, foglalkozási, kereseti bontások szerint. Ennek ellenőrzésére nézzük meg mindjárt a valóságos munkaviszonyt kifejező vélemények néhány bontását a 700-as felmérésből.

Foglalkozás — beleszólás a dolgozók ügyeinek elbírálásába
(Csak az aktív korú dolgozók közül a válaszolók)

	van beleszólás	nem nagyon van	nincs beleszólás
segédmunkás	21,0	15,8	63,2
betanított	27,8	21,3	50,9
szakmunkás	38,3	23,4	38,3
adminisztratív	47,1	15,7	37,2
szellemi	61,7	17,7	20,6
átlag:	38,1	20,2	41,7

Keresete — milyenek a munkakörülményei
(Csak az aktív korú dolgozók közül a válaszolók.)

	jó	közepes	rossz
2000-ig	49,7	45,0	5,3
2000—2500	47,4	44,7	7,9
2500—3000	45,6	50,6	3,8
3000—3500	44,3	44,3	11,4
3500—4000	53,1	37,5	9,4
4000 fölött	47,6	45,6	6,6

Ennyiből is világosan látszik, hogy ezeket a véleményeket a dolgozók konkrét helyzete már milyen nagymértékben befolyásolja. Vagyis ezek már nem az adott munkahelyi szituációtól független tudati tartományba tartoznak. De akkor nézzük meg alaposabban, hogyan is fejeződik ki a mai munkatudat az ember és szervezet közötti kapcsolatokban:

Felettesei mondtak-e már véleményt a munkájáról?

	igen, őszintén	igen, de nem alaposan	nem mondtak
	288	58,2	
	71	14,3	
	136	27,5	
	495	100,0	

Közvetlen munkahelyén (munkakörében, műhelyében) milyenek tartja a munkakörülményeket?

	jónak	közepesnek	rossznak
	233	47,6	
	224	45,7	
	33	6,7	
	490	100,0	

Van-e igazán lehetősége beleszólni az üzem termelési problémáiba; a hivatalban, irodában a dolgok menetébe (a munkák elosztása, anyagellátás, munkaszervezés, ügyvitelszervezés stb.)?

	igen, van	nem nagyon	nincs
	258	52,2	
	119	24,1	
	117	23,7	
	494	100,0	

Van-e igazán lehetősége beleszólni a dolgozók elbírálásának kérdéseibe, a szociális és egyéb juttatások odaítélésébe (jutalmak, dicséretetek, előléptetések, órabérek, besorolások stb.)?

	igen, van	nem nagyon	nincs
	185	37,5	
	98	19,9	
	210	42,6	
	493	100,0	

(Ezeknél a kérdéseknél feldolgozástechnikai okokból a nem válaszolókat a nem aktív korúakkal vagy nem dolgozókkal egy csoportba vettük, a fenti négy összesítés számai ezért váltakoznak a 490 és 495 között.)

Láthatjuk, hogy a határozott igenek és a „két vegyértékűek” százalékaiknak összesítései az első három táblában 72,5, 93,3 és 76,3 százalékok, vagyis ha a „vegyes értékűeket” megfelelően, akkor a spekulatív arány 65,45; 70,45 és 64,25 lenne, s ez jellemzően alatta marad a hagyományos kiszámításokkal előhívott valóságos és spekulatív százalékarányoknak. Tudjuk azonban, hogy ha a „kétesélyesek” választás elé kerülnek, akkor a matematikai valószínűség ugyan fele-fele, de nem minden esetben. Attól függ, hogy a két választás közötti időben mi hatott rájuk, vagy adott esetünkben az, hogy egyébként mi van még befolyással tudatukra, érzelmeikre. Így például, ha az itt közölt negyedik tábla első két százalékarányát összevonnuk, a határozottan negatív válasz akkor is felette marad a negyven százaléknak, minden spekuláció nélkül. Vagyis a hagyományos munkatudat és a mai munkatudatot kifejező ember-szervezet közötti kapcsolatok egyes konkrét esetekben egészen nagy arányban különböznek.

Most tehát neki kellene látnom, hogy e 42,6 százalék alapján módosítsam az általánosabb, összetettebb képletet. Igen ám, de fentebb már jeleztem, hogy a májusi felmérés 94 jászberényi lakos alányát az őszi 700-as felmérés mintájába is bevettem. Vagyis válasszaikkal kétszer találkoztunk. Illetve nem minddel, hanem csak azzal a hetvenkettővel, kiket az őszi felmérés során újra sikerült elérni és azonosítani.

A 200-as felmérés anyagát kézzel dolgoztuk föl, ezért abból a 62 nevet nem tudom különválogatni, csak a 200-as felmérés 94 városi lakosának véleményével összevetni:

A főnök véleménye a munkájáról

	200-as felmérés	94-es kontroll	62-es kontroll	700-as felmérés
igen, őszintén	28,0	27,6	51,6	58,2
nem alaposan	24,0	22,4	19,4	14,3
nem mondta el	44,9	47,9	29,0	27,5
nincs válasz	3,1	2,1	0,0	0,0

Saját véleménye a munkakörülményeiről

	200-as felmérés	94-es kontroll	62-es kontroll	700-as felmérés
jó	15,8	15,9	40,3	47,6
közepes	70,9	76,6	54,8	45,7
rossz	13,3	7,5	4,9	6,7
nincs válasz	0,0	0,0	0,0	0,0

Beleszólás a termelési, ügyviteli kérdésekbe

	200-as felmérés	94-es kontroll	62-es kontroll	700-as felmérés
van	15,3	14,9	50,0	52,2
nem nagyon	34,2	39,3	24,2	24,1
nincs	45,9	42,6	25,8	23,7
nincs válasz	4,6	3,2	0,0	0,0

Beleszólás a dolgozók elbírálásába

	200-as felmérés	94-es kontroll	62-es kontroll	700-as felmérés
van	9,2	5,3	33,9	37,5
nem nagyon	19,9	26,6	19,3	19,9
nincs	66,3	64,9	46,8	42,6
nincs válasz	4,6	3,2	0,0	0,0

Felmerülhet persze, hogy a másodszor is megkeresett hatvankét személy nagy része észrevette a néhány kérdés ismétlődését, s esetleg tudatosan torzította a képet, azaz úgy válaszolt, hogy az a tavaszi véleményével egyezzen. Ezért is vettem be a 200-as felmérés megfelelő adatait, valamint a 700-asból az aktív dolgozók válaszait. Ha a négy tábla négy-négy számoszlopát összehasonlítjuk, akkor látjuk, hogy a 94-es, illetve a 62-es kontrollminták százalékarányai annak a felmérésnek az adataihoz „húznak”, amelyikből vétettek. Egymástól viszont jellegzetesen különböznek. Nézzük csak: a 200-as felmérés idején a 94 személy 27,6%-a azt válaszolta hogy főnöke már mondott véleményt a munkájáról, mégpedig alaposan őszintén. Ősszel a 62 személy 51,6%-a mondja ugyanezt. A különbség pontosan 24%. A munkakörülmények megítélésénél a differencia 24,4, a termelésbe való beleszólásnál 35,1, míg a dolgozók elbírálásánál 28,6. És ezek az eltérések már olyan nagyok, hogy alapjaiban forgatják meg a jászberényi munkahelyekről, az ember-szervezet kapcsolatáról alkotható képet, hiszen például a fenti négy táblázat legutóbbikában a 200-as felmérés tagjainak majdnem pontosan kétharmada válaszolja, hogy üzemében, műhelyében a dolgozóknak nincs beleszólásuk az őket legközvetlenebbül érintő kérdésekbe, míg a 700-as

felvétel tagjainak kevesebb mint fele. Vagy: a 200-as minta tagjainak mintegy hatoda nyilvánítja munkakörülményeit jónak, míg a 700-as felmérés alanyainak csaknem a fele!

No, ezek az eltérések mindenekelőtt a korunkban és honunkban oly divatos kérdőívezés eredményeinek megbízhatóságára vetnek fényt. Az itt közöltekre is persze, és nem csupán a 700-aséra, hanem a 200-aséra is. Mert ha egy dologban egyszer 9,2%-ban jó a vélemény, másodszer viszont 37,5%-ban, akkor teljesen bizonyos, hogy egyiket sem fogadhatom el.

Mert a valóság a kettő között lesz. De hol?... Erre szokás azt mondani, hogy valahol középen. De mi az a közép, hol az a közép? Felezzem meg a százalékokat?... Nem ilyen egyszerű. Az igazság: senki sem tudja, hol a közép, mi a közép. S hagyján, hogy mi, kívülállók nem tudjuk, de még a felmérések alanyai sem. Mert itt végeredményben nem tényekről, hanem helyzetek és viszonyok megítéléséről van szó, amiben az álláspont lehet ilyen is, lehet olyan is. De ha ugyanazon személyek ítélete egyik esetben ilyen, másikkban olyan, akkor megbízhatunk-e ezekben az álláspontokban? Nem. Mert ha például a Hűtőgépgyár vezetői a tavaszi felmérés alapján akartak volna képet alkotni maguknak a kérdőívben érintett dolgokról, az őszi felmérés adatai jócskán megzavarhatták volna őket... De mi hát a biztos ebben a helyzetben? Az, hogy míg egy termelő szervezet tagjai egyik esetben így, másik esetben úgy látják jónak nyilatkozni ugyanazon dologról, addig annak az egységnek a mechanizmusa sok mindent tehet anélkül, hogy a beosztottak ellenőrzése ebben korlátozná. Mert a kontroll alapja, az általános vélemény, ki sem alakult még. S ennek híján az intézményesített kapcsolatformák is csak nagyon nehezen közvetíthetnek érvényes információkat, akár lefelé, akár fölfelé, hiszen a kollektív termelés — egyéni panasztevés módszere mellett a beosztottak a legkülönbözőképpen nyilatkoznak, s tegyük föl, hogy nem pillanatnyi érdekeik (bevágódni a munkahelyen) vagy éppen feltámadt indulataik (odamondogatni a főnöknek) alapján, hanem mert valóban változik a véleményük. Pontosabban: ingékony az álláspontjuk, s annyira, hogy néha már maguk sem tudják, mit is gondolnak valójában erről a dologról.

A tényeket viszont változatlanul kövölték, májusban is, novemberben is. Így például a keresetet, a család ingatlanvagyonát, a háztáji föld nagyságát, a jószágok számát és a többi. Vagyis, minden áttétel nélkül, de némi egyszerűsítéssel azt mondhatnám, hogy a tényvalóságokkal már ki tudnak egyezni, mert tisztában vannak a lét tárgyi feltételeivel — és ez képezi a megelégedettség vagy „leenyugodottság” alapját —, de az ítéletek zavarosan, néha önmaguk számára is értékelhetetlenül keverednek bennük. Ezért bizonytalanok. És határozatlanok.

És az a morális alaphelyzet, amibe egy ipariskolát végzett fiatal vagy egy új belépő kerül. Ez az a fő közeg, ami a gyári pályáját meghatározza — de amelyikben karrierjét akár jó, akár rossz értelemben megfuthatja.

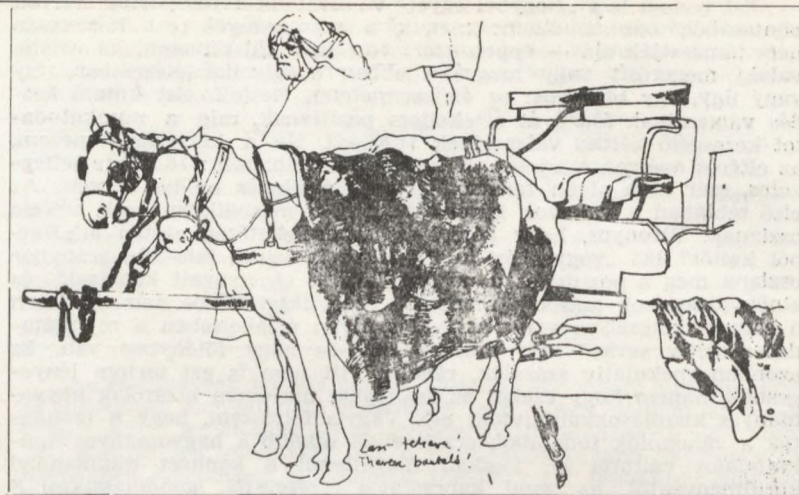
Saját munkába lépéseimből is nagyon jól tudom, de a jászok elbeszéléseiből is megismerhetem, mekkora idegi terhelés az első nap a munkahelyen. A gyár, a zajok, a csarnok, a színek, a szagok, a gépek, a társak, a főnökök — minden idegesítő, szorongást keltő... „Ha pár napon belül odamegy hozzád valaki, és megkérdezi: Új belépős, szaktárs?... — akkor megragadsz. Ha tíz nap múlva se, akkor elmegy onnan.” Így jelezte ezt az időszakot egy fiatal esztergályos. Tőle megkérdezték — maradt. Már hat éve ugyanabban az üzemben — változatlanul betanítottként. S mikor azt kérdeztem, hogy hiszen érettségije van, miért nem halad, azt válaszolta:

— Nézze, először ott dolgoztam hátul, azokon a kis rohadt padokon. Most itt vagyok elől, az üzem egyik kiemelt gépén. Műgötem segédleveles szakmunkás dolgozik, nem is egy. Hat éve hétégyven volt az alapórabérem, most tizenkettő nyolcvan, a legmagasabbak között az üzemben. Mikor műszakot kezdünk, a művezető köszön a műhelynek, általában. De néhánynak külön is: én ezek között vagyok.

— Igen, de ha már huszonnyolc évesen az üzem elsői között van, mi lesz később? Hogyan halad tovább az életpálya?

— Megmaradni az első között, az sohasem kevés. Ne higgye, hogy ha egyszer fölkerült, az olyan, mint a színházberlet, amit évről évre megújítanak magának, automatikusan. Új emberek jönnek, de a régiék kapacitása, szorgalma, akarata is változik. Mikor erre a gépre tettek, valakit kitértam innen. Kitérhetek engem is, mert a főnökségnek végeredményben egy a fontos: menjen a verki! Mert a mi üzemünk is egyre bonyolultabb feladatokat fog kapni, biztos, hogy újabb meg újabb gépek érkeznek. És ha kiesek a formámból, és nem tudok tovább fejlődni, akkor nem én kapom meg a legújabb gépet, hanem valaki más. De ha arra gondol, hogy miért nem tettem le például a szakmunkásvizgát, akkor azt mondom, hogy van két szép gyerekem, jó feleségem, és ráadásul horgászni is nagyon szeretek. — S mert ehhez nem vágtam valami értelmes képet, elnevette magát:

— Nézze, ne tartson beképzeltnek, de annyit biztosan tudok magamról, hogy ezzel a kis ésszel és akarással lehetnék művezető, főraktáros, normatechnológus, vagy valami ilyesmi. És ha letenném a szakmunkásvizgát, addig piszkálnának, míg bele nem vágnék valami olyan tanfolyamba. És akkor már nem lenne időm sem a családomra, sem a Zagyva-partra... Az iskolák alatt sem, meg utána sem. Mert akkor már elkapna a gépszij: nem a magam ura lennék, hanem a gyár szolgálja. De nekem ehhez nincs gyomrom, és ezt szó szerint értse: felelek magamért, a családomért, a munkámért, de nem akarok felelni még húsz vagy kétszáz emberért, meg pár millió forintért. Ezért mondom magának, hogy amit a karrierrel meg az életpályáról elmondott, annak alapján én az utóbbit választottam. Nem azért,



mert hidegen hagy a gyár. Érdekel, hogy az ország egyetlen hűtőgépgyártó vállalatánál dolgozom, s hogy a mi készítményeinket talán ritkábban szidják, mint másokéit — de egy bizonyos ponton túl nem érdekel.

Németh János meg van elégedve, s elsősorban azért, mert emberi önmagát a munkában is és a munkán kívüli dolgokban is sikerült megvalósítania. De az alkat kérdése is: nem akar nagyobb, nem akar felsőbb felelősséget. Rögtön másként esik azonban annak, aki más-hogyan fogja föl a sorsát.

Am világos, hogy egyetlen termelő szervezetben sem pontosan annyi funkció, kiemelt gép van, ahány az ilyenfajta igény. Néha lehet több, s ez már nagy baj — általában azonban kevesebb. S mi legyen azokkal, akik sohasem lesznek üzemevezetők, csoportvezetők, gépbeállítók, kiemelt gépesek, célgépesek, viszont az emberi kapcsolatok eddig tárgyalt hivatalos formái sem elégítik ki őket, vagy ezen kívül még más is akarnak? Azoknak még legalább egy kapcsolatforma kínálkozik.

Az egyik az ember és szervezet közötti kötődés harmadik főcsoportja, amit rövidesen sorra veszek, előbb azonban lássuk azt, amit a szociológia tolvajnyelvén informális relációknak hívnak. Magyarul Fehér István üzemevezető fejtette ki nekem, s lényegében a következőképpen:

— Az üzemben most kettőszázhatvanan vagyunk, s ebből tizenkilenc a termelésirányító: főművezetők, művezetők, műhelyfőnökök, munkavezetők, csoportvezetők. Ha valamit végre akarok hajtani, elsősorban rájuk támaszkodom — de akkor is, ha döntenem kell. Őket kérdezem meg. Nem közvetlen termelési kérdésekben azonban nem egyedül a beosztott irányítók véleménye alapján döntök. Nem is tehetném. A vállalat előírja számomra, hogy norma-, bér-, jutalom-, prémium-, valamint egyes üzem- és munkaszervezési kérdésben köteles vagyok meghallgatni az üzem párt-, szakszervezeti és KISZ-vezetőit. S mert ők is körülbelül húszan vannak, összesen tehát mintegy negyvenen hozzuk az összes döntést, azaz, az üzemi létszámnak körülbelül tizenöt százaléka. És ez már számra sem kevés, ráadásul szanaszét vannak, az üzem minden zegzugából hozzák az információkat, mégpedig a legfrissebbeket és legérvényesebbeket. Meg kell azonban mondanom, hogy ez csak elvileg van így. Mert a gyakorlatban nem mindig sikerül. Miért? Mert a termelésirányítók és a társadalmi vezetők előtt a dolgozó nem mindig nyilvánul meg őszintén. A dolgozó érzi, hogy az a vezető céllal kérdez valamit, és akkor már ő is célszerűen válaszol.

Nos, ezekért van nekem az üzemben vagy tíz olyan munkásom, akikhez döntésképtelen helyzetekben odamegyek. És persze, nemcsak akkor: barátság ez, de munka közben, a munkáért kialakult barátság. De ők rendszerint már tudják, hogy mikor megyek hozzájuk egy kis beszélgetés kedvéért, és mikor tanácsért. Tudják arról, hogy Magyarországon vagyunk, és itt a legnagyobb „titkokat” beszéljük a legszélesebb körökben, vagyis már napokkal a döntés előtt mindenki az aktuális témáról beszél — de lelátják a pofámról is! És van, amelyik olyankor azzal fogad: Na, mi van, Pista bácsi, kendnek se jutott krumpliföld?! — És ilyen embereim nemcsak nekem vannak, hanem a többi termelési meg társadalmi irányítónak is. Amelyiknek nincs, az szerintem nem sokáig tud megülni a székében... Miért? Mert sok esetben csakis ezek közlik velem az őszintét. De már megint a Miért? — ugye? Ezen már én is sokat gondolkodtam, és szerintem azért, mert ők nem viselnek semmi funkciót. Nem képviselnek semmit és senkit, sem lefelé, sem fölfelé. Önmagukat képviselik, s mert olyan emberek, akiket érdekelnek az üzem, a gyár dolgai, az emberek gondoljai, hát rendszerint fején találják a szöveget. És az ilyenek nem akarnak bemenni semmilyen vezetésbe, sem a vállalatba, sem a társadalmiba. De sokéves tapasztalatom, hogy nem is jó, ha bemennek, mert ott igencsak elromlik az ítéletük. Egy darabig megélnék a korábbi, független véleményükből, aztán kezdenek melléfogni, majd bizonytalankodni.

Vagy nagyon is bizonykodni, éppen a belső egyensúlyvesztés miatt! — Ezt már nem Fehér István mondja, hanem én írom. S tovább azt, hogy voltaképpen ez az a nem hivatalos kapcsolatrend-

szer, amelyikre az egész Hűtőgépgyár vállalati meg társadalmi szervezetei számítanak, építenek. Kiterjedése, jelentősége felmérhetetlen, éppen jellege miatt. — Informális, nem hivatalos: mai köznyelvünkben a szónak van valami rossz kicsengése, akár magyarul, akár „külföldiül”. Már ennek is. Eppen ezért félve írom le, hogy illegális. Pedig tulajdonképpen erről van szó; s arról, hogy itt is van valami, ami létezik ugyan, de társadalmi formánk átmeneti jellege miatt nem vallhatjuk be. Bár mindnyájan nagyon jól tudunk róla, mégis takargatjuk, tegnapi gyakorlat miatt, hogy tudniillik a két háború között voltak talpnyalók az üzemekben, vagy tegnapi esetek okán, mikoris az ötvenes években jócskán voltak besúgók a gyárakban. Pedig ez a kapcsolatforma önmagában semleges, vagyis eleve, természetéből következően nem rossz, se nem jó. Pontosabban: fel lehet használni erre is, arra is. A Hűtőgépgyár vezetői például ennek segítségével valósítják meg a dolgozók hatékony tájékoztatását: „Ha termelési értekezleten mondom, egyik fülükön be, a másikon ki. De ha bedobom ezen a csatornán, három nap múlva mindenki tudja.” Így készítene elő döntéseket, így alapozzák meg egy-egy döntés kedvező fogadtatását. Vagyis ez az informális kapcsolatrendszer az ember és szervezet közötti hivatalos kötések erősíti, segíti, kiteljesíti. Szabó István, az I. üzem vezetője például mindig nyitott ajtónál tárgyal. Úgy adja ki a legfontosabb utasításait is, úgy kér véleményeket. „És mire végzünk az értekezlettel, és felállok, kimegyek, az üzemben már mindenki tudja, mi a legújabb ábra, és ahhoz kapom a véleményeket!” Néha helyettesíti is az emberi kapcsolatok egyéb formáit. Egy vezető: „Mikor a bizottság leül az asztalhoz, akkor már rendszerint minden el van döntve, mert mindnyájan kellőképpen informálódtunk az embereknél, sőt egymással is megbeszéltük a dolgokat. Ezért nem értekezünk mi estébe nyúlóan, és azt mondom, hogy ez a jó eset, mikor így, előkészítetten ülünk össze.” — Feleslegesek hát az emberi kapcsolatok egyéb formái? Innen, kívülről azt mondom, hogy némelyik igen. A termelési tanácskozások és a sokféle osztály- meg egyéb értekezletek például csaknem teljesen. Mert a dolgozók tájékoztatása úgysem ott hatékony, és a beosztottak sem azokon keresztül juttatják föl véleményeiket, hanem emitt: „Ha mérleget készítenék magának, bizony az derülne ki, hogy míg az értekezleteken, megbeszéléseken egy lényeges információt kapunk, addig az informális csatornán keresztül tízet vagy húszat. Mert akinek komoly véleménye van, az a legritkább esetben jön ki vele a plénum előtt.”

„Aki közülünk a jónép előtt nagyokat mond, az feljebb akar kerülni, vagy valami előnyhöz akar jutni”... Persze, előnyt szerezhethet úgy is, ha nem nyilvánosan beszél, csak akkor a főnököknek nincs mire hivatkozni és ezért nehezebben kapja meg. — Nincs mire hivatkozni, vagyis nem tudják azt mondani, hogy X vagy Z nemcsak jól dolgozik, hanem aktív, öntudatos ember is! Újabban kialakult nemszeretem-helyzet ez is. Mert a mechanizmus leg-

elemibb érdeke, hogy azokat kösse jobban magához, akik neki értékeesebbek, stabilabbak, ám ezt gyakran nem teheti meg, mert kialakult egy látszólagos kontroll: az az értékes, az az öntudatos dolgozó, aki így és így tesz. Például: aktív hozzászólásaival segíti az üzem termelőmunkáját... Közben pedig nagyon jól tudjuk, hogy ennek így alig van jelentősége. Mégis ragaszkodunk hozzá. Mert ez is maradvány az új kezdés első szakaszaiból. Abból az időből, mikor politikai síkon nem volt elég, ha valaki az új rendszer hívének tudta magát, hanem ezt nyilvánosan kellett mondania. Hogy ösztönözzön. Hogy önmagát erősítse. Hogy mások számára világossá tegye: nem velük van már, hanem emezekkel! Pedig meglehet, hogy közben pont az ellenkezőjét gondolta, ugyanúgy, mint esetleg apja a két világháború között, mikor képviselő-választáskor az ellenzékkel érzett, de a kormánypárti követre szavazott, mert akkor kapott ínségmunkát — vagy mint valamelyik őse, aki ugyan esetleg utálta a Habsburgokat, de hitet tett Mária Terézia mellett, mert akkor esetleg felmentik a legközelebbi katonai beszállás alá.”

Mélyre nyúlnak a gyökerek, s nemcsak a szituációkba, hanem szintűgy az emberi lelkekbe, és ki vállalja, hogy nekiáll kirángatni?! Nem a lelkekből közvetlenül: az mindig rosszra vezet; hanem a helyzetekből!... Senki sem vállalja. De akkor legalább próbáljunk illúziók nélkül számot vetni a mai valósággal.

Az ember és termelő szervezet közötti kapcsolatok kiteljesítése nemcsak sarkalatos szocialista követelmény, hanem a társadalmi rendszer teljes megvalósulásának is egyik feltétele, mert például a termelőeszközök köztulajdona ezen keresztül is ki fog fejlődni. Eddig viszont egyetlen olyan törekvésünk sem hozott átütő sikert, amelyik az ilyen kapcsolatokat próbálta jobbitani. A termelő szervezetek mechanizmusai például 1968 óta is kevés döntési jogot juttattak le a munkahelyekig. S tették ezt nem valami nemtelen szándékból, hanem azért, mert minden törzskarnak nagyon is reális tapasztalatai vannak arról, hogy a munkahelyi plénumok gyakran képtelenek egy-egy téma megfontolt tárgyalására, és a hozott döntés végrehajthatatlan lenne abban a kialakult helyzetben, melynek gyökerei szigorúan a tegnappan, a tegnapielőttben és a régmúltban gyökereznek. Ezért kell azt mondanom, hogy a vállalatok általában — de itt most a Hűtőgépgyárról beszélek, mert azt ismerem tüzete-sebben — a lehető legtöbbet tették, mikor döntési jogköröket más-ként adtak le: az informális kapcsolatok útján.

Mert tettek lépést a formális kapcsolatok javítására is, csak éppen nagyot eddig egyetlen sem. De ha legalább a törzskarok számot vetnek a nemszeretem-helyzetek valós okaival, történelmi gyökereivel, és ha az így levont következtetésekből mindig csak egy kicsit érvényesítenek a gyakorlati munkában, akkor a lépések üteme gyorsulhat. Mert lassan-lassan oldódni kezdenek a most kölcsönhatásokba merevült görcsök — amiket itt a hatás kedvéért persze hogy dramatizáltam.

Kunszabó Ferenc



Szembesítés 3.

A Nógrád megyei pártbizottság kezdeményezésére a Társadalomtudományi Intézet 1971-ben művelődésszociológiai felmérést végzett a salgótarjáni munkások körében. A vizsgálatban érintett salgótarjáni üzemekben megközelítőleg 1500 dolgozóról készült kérdőíves felmérés, melynek anyaga néhány hónappal ezelőtt könyv alakban is megjelent. A művelődésszociológiai vizsgálat, a „mélyinterjú”, elkészítése óta hat-hét év telt el. Mi történt az akkor „vallomást tevőkkel”, a vizsgálat óta eltelt években hogyan alakult életük, hogyan ítélik meg önmagukat és környezetük változásait?

★

— Az első beszélgetés óta eltelt hat-hét év hozott változást az életünkben, de maradtak változatlan elemek is — mondja a „Toborzást végzett az iskolánkban a gyár” című mélyinterjú fiatal „hőse”, amikor felkeresem.

A város déli peremén álló családi házukban találkozunk. Az emeletes épület földszintjén a nagyszülők laknak. A fiatalok lakása ízléssel berendezett, érdeklődésüket tükröző, apró tárgyakkal díszített, meleg fészek.

— Nos, az akkori beszélgetés óta sok minden változott, csupán egy dolog nem: továbbra is a kohászati üzemekben dolgozom — igaz, már nem az akkori beosztásban. A legjelentősebb változást említem csupán: született egy kisfiúnk, s éppen a kicsi miatt sürgősen meg kellett oldani a lakásproblémánkat.

— Ezt megelőzően hol laktatok?

— Itt, ahol most, de rendezetlen körülmények között. Ez egy befejezetlen ház volt, amit rendbe kellett hozni, s arra nem akartunk várni, hogy majd valamikor valahol nekünk is jut egy állami, vagy szövetkezeti lakás. A feleségem elvégezte az egyetemet, így már nemcsak az ösztöndíjjal lehetett számolni, s mert mind a ketten elég jól kerestünk, elhatároztuk, hogy építkezünk. Így azután ezerkilencszázhetvennégy áprilisában hozzáfogtunk, s decemberben már be is költöztünk. Három hónap múlva érkezett a kicsi. Jóformán neki készült itt minden.

A fiatalasszony csendesesen figyel a beszélgetést. Ezekre a szavakra mosoly játszadzik az arcán.

— A feleséged egyetemet végzett, s te nem tanultál tovább?

— Igazság szerint mi együtt felvételeztünk az egyetemen, de nekem nem sikerült, a feleségemet viszont első nekifutásra felvették. En utána katona lettem, majd amikor leszereltem, ismét jelentkeztem. Az írásbeli sikerült, a szóbelin azonban kiestem. Nem ment. Később jöttek a feladatok, s már nem foglalkoztatott ez a gondolat...

— Hadd szóljak én is közbe — élénkül meg a beszélgetésünket csendesesen figyelő asszonyka. — Az egyetemi jelentkezésnél az volt a baj, hogy más-más szakra jelentkeztem. Ahová én jelentkeztem, oda könnyebben be lehetett jutni, ahová a párom, ott ötszörös volt a túljelentkezés. Mondtam neki akkor, hogy jelentkezzen oda, ahová én, s majd átmegy az általa választott szakra, dehát...

— Okoz-e valamilyen feszültséget, hogy a feleséged diplomás, te pedig nem?

— Emiatt sohasem volt problémánk — válaszol az asszonyka. — Mások azonban nem tekintik ezt ilyen természetesnek. Példának említem a szüleimet. Az apám azért vált el az anyámtól, mert a beosztása miatt kisebbségi érzése volt vele szemben. S amikor úgy alakult, hogy belőlem mérnök lesz, a férjemből pedig nem, mindkettőnk szülei kételkedtek benne, hogy a mi házasságunk tartós marad. Lassan tíz éve élünk együtt, s szerencsére minden a legnagyobb rendben megy. A férjem segít nekem a gyakorlati dolgokban, mert neki abban sokkal nagyobb a tapasztalata!

— Ismét a férjhez fordulok:

— Egy kérdés határáig maradjunk még a munkánál. Mint mondtad, egyetlen változatlanról beszélhetünk: a munkahelyed még a régi. Nem akadt volna közelebbi, jobban fizető munkahely?

— Akadt volna, nem is egy. Több pénzért is, a lakásomhoz közelebb is. En azonban mégsem változtattam. Ennek egyik oka a tradíció, a másik pedig a jó munkahelyi légkör, a baráti kollektíva. Anyagilag nem állunk olyan rosszul, hogy két-háromszáz forinttal nagyobb fizetésért otthagyjam ezt az összeszokott gárdát. Az apám, majd negyvennyolc évet dolgozott le az acélgyárban, bizonyára ő is megtalálta azt a munkatársi kört, amely döntően befolyásolta a maradásra.

— Mind a ketten dolgoztok. Nyilván csak délután találkoztok. Jut-e idő akkor beszélgetésre, művelődésre; egyáltalán milyen a család életrendje?

— En korábban járok munkába, mint a feleségem, s így ő későbbben is jön haza. Ő hozza a gyereket az óvodából. Itthon főzünk. Azért mondom, hogy főzünk, mert én nagyon szeretek segíteni a főzésnél, s persze imádok enni. Ebből a közös főzésből már szinte hobbiból alakult ki. Van azonban egy másik hobbink is: a kert. A háromszáz négyzetméteres kert, húsz gyümölcsfa, néhány tőke szőlő... Mindez ad programot a hétköznapokra és a hétvégekre is. Persze, nemcsak ez van. Gyakran beszélgetünk, olvasunk vagy televíziót nézünk. Mindig közösen beszéljük meg, hogy mit csinálunk.

— Ezek szerint ideális házaspárnak tartjátok magatokat?

— Hm, nem tudom. Mi nagyon jól érezzük magunkat a családon belül. No, persze, nálunk sem marad a kanál csörrenés nélkül, de alkalmazkodás kérdése az egész. Amikor a feleségem egyetemre járt, alkalmazkodtam ahhoz a helyzethez. Ezt visszkapom akkor, amikor én járok haza az esti órákban, mert KISZ-gyűlés van, elhúzódot

egy megbeszélés, vagy egyéb. Ha a megértés kölcsönös, az talán mondható ideális házasságnak.

— Fiatalok vagytok. Bizonyára távolabbi tervek is foglalkoztatnak. Milyen célt tűztek magatok elé?

— Tervezgetni kell és jó is, de csakis a realitások talaján. Az utóbbi néhány évben alig jutott idő könnyedebb programra. Tulajdonképpen az összeházasodásunk óta tervezgetjük, hogy még egyszer kettesben elmegyünk a Szovjetunióba. Ugyanis mi ott ismerkedtünk össze. A házasságunk óta azonban még Berekfürdőig sem sikerült eljutni. Eddig ugyanis csak a családi feladatok megoldására jutott idő a munka és a közösségi teendők mellett.

— Az évekkel ezelőtti beszélgetésen elmondtad, hogy szívesen veszel részt a közösségi életben, érdekesnek és vonzóknak találsz a közösséget végzett munkát, noha a KISZ-ről nem vélekedsz a legjobban. Most mi a véleményed?

— Valóban szívesen veszek részt közösségi munkában, pedig egyre nagyobb lelki erő kell elviselni mások közömbösségét. Emlékszem még a gyerekkoromban milyen nagy dolog volt egy május elseje. Apám meg sokan mások tették a dolgukat, hogy minden jól sikerüljön. Akkor a személyes részvétel állásfoglalás volt. Hiányolom azt az egykori kollektív lelkesedést. Hiába lettünk műveltebbek, tanultabbak, nagyobbak az igényeink, mégis széthűzünk. Mindenütt hallani, hogy egyetértünk pártunk irányelveivel, de vajon mit teszünk ezeknek az irányelveknek az érvényesítéséért? A brigádban kijelentik, hogy „mi aranykoszorús szocialista brigád vagyunk, ezt meg ezt vállaljuk”, a teljesítés idején azonban sokan elsompolyognak. Egy-egy társadalmi akciónál majd mindig ugyanazokat látod — akárcsak az értekezleteken, az ilyen vagy olyan összejöveteleken. Akik nemcsak szövegelnek, hanem dolgoznak is — ezek vannak kevesen.

— Kétségtelenül, lehet ilyesmit tapasztalni. Az ifjúság, az „új generáció” nem ilyen?

— Az évek során gyakorló KISZ-vezető lettem, tehát belső tapasztalataim vannak. Nos, a KISZ változott, de nem az előnyére. Sok fiatalunk nem KISZ-tag még, pedig nincs rossz programunk. Néha talán az is gond, hogy sok a program. Az a bajunk, hogy elbürokratizálódik az ifjúsági szervezet. Valamikor a jelszavak voltak túlsúlyban, most meg a jelentésekkel bajlódunk. Nagyon sok KISZ-vezető azért veszíti el a kedvét és a munkalendületét, mert amit nagy nehezen megcsinál, arról tífzelé is jelentést kell készítenie. Miért? Rengeteg bizottság van nálunk. Azt hiszem, ebben világelsők vagyunk. Aztán... Nemrégiben egy igen aktív KISZ-tag mondta, hogy vajon miért dolgozzon ő jobban, mint egy nem KISZ-tag, amikor amaz ugyanúgy —, vagy még jobban — megkapja a fizetésemelést meg a jutalmat, mint ő. Volt már olyan is, hogy a KISZ-tagnak nem is adtak, mondván, hogy ő öntudatos és megérti. Pedig az elvégzett munkáért mindenki elvárhatja a tisztességes fizetséget. Ez még nem anyagiasság.

— Tulajdonképpen miben érzed a megkülönböztetést?

— Abban, hogy aki a társadalomért, a közösségért dolgozik, energiát fordít rá, az rosszabbul jár, mint az, aki csak magával törődik. Rosszul esik, amikor ledolgozom a nyolc órát, s utána gyűlésre megyek, vagy társadalmi munkára, a másik meg veszi a táskáját és elsiet haza, vagy elmegy a kocsmába, vagy ahová akar. Ugyanakkor többet kap anyagilag, mint a magamfajta. Ez úgy értendő, hogy az embereket gyakran nem a végzett munkájuk alapján ítélik meg. S még lényegesebb kérdés az, hogy melyik „végzett munkája”: a munkahelyi, a közösségi munkája alapján? Ha erre nagyobb figyelmet fordítanánk, nem tartanánk ott, hogy a társadalomért fáradozó emberek egyre inkább a háttérbe szorulnak, s lassan már gúny tárgyá lesz, aki önzetlenül vállalja a közösség terheit.

P. A.

